

— Μάλιστα, ἀπεκρίθη ὁ Φρεδερίκος, ἀπορῶν πρὸς τί ἢ ἡ ἐρώτησις.

— Χαίρω, Κ. Βαρόνε, διότι ἔνεκα τῆς περιστάσεως ταύτης, συνδέομεν σχέσεις αἰτίνες ἀργότερον ἢμποροῦν ν' ἀποδοῦν καὶ εἰς τοὺς δύο εὐχάριστοι καὶ ὠφέλιμοι τὸ ὄνομά σου μόνον χρησιμεύει ὡς ἐγγύησις. Πλὴν τούτου ἡ ποσότης εἶναι μικρά... καὶ δὲν διστάζω νὰ σὲ δώσω τὰ τριακόσια φλωρία.

Καὶ ὁ μὲν Φρεδερίκος δὲν ἀπεκρίθη· ὁ δὲ τραπεζίτης, ἀνοίξας τὸ ταμειὸν του, ἐμέτρησε τριακόσια φλωρία, καὶ τὰ ἐνεχείρισεν εὐγενῶς καὶ εὐθύμως πρὸς ἐκεῖνον.

Ἐξελθὼν τότε ὁ Φρεδερίκος ἐβάδιζεν ὡς ἄνθρωπος μόλις ἀφυπνώσας καὶ ταθεὶς δις καὶ τρίς, ἐψηλάφησε τὰ χρήματα, διὰ νὰ βεβαιωθῇ μὴ ὄνειρεύεται.

— Θὰ ἐξήγουν εὐκόλως, ἔλεγε βαδίζων, τὸ πρᾶγμα, ἐάν ὁ ξενοδόχος καὶ ὁ τραπεζίτης ἐδέχοντο ἀμέσως τὰ ἐκτυπώματα, διότι θὰ ἐνόουν τότε ὅτι ὑπῆρξε μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ ἀγνώστου ἀνταπόκρισις δι' ἱερογλυφικῶν· ἀλλ' ἀφοῦ καὶ οἱ δύο μ' ἐδέχθησαν ἐκστατικοί, ἀφοῦ ἐφάνησαν μάλιστα ἢ ὀργιζόμενοι, ἢ γλευάζοντες με, νὰ μεταβληθῶν βαθυμῆδον, νὰ γίνουν ἡμερότεροι, καὶ νὰ μὲ δώσουν ὅ,τι τοὺς ἐζήτησα!... Ἀπίστευτον! ἀπίστευτον.

Καὶ ταῦτα σκεπτόμενος, ἔρθασεν εἰς τὸ ξενοδοχεῖον· τότε ἐνθυμήθη ὅτι εἶχε καὶ τρίτον περιάπτον νὰ δοκιμάσῃ, καὶ μάλιστα τὸ πολυτιμότερον, διότι αὐτὸ θὰ τὸν εἰσῆγεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κόμητος Ραζενάϊμ. Ἐπειδὴ δὲ ἔπρεπε νὰ παρουσιασθῇ εὐπρεπέστερον ἐνδεδυμένος, ὑπῆγεν εἰς ῥάπτην ὀνομαστὸν, καὶ ἡγόρασε φορέματα κομψὰ καὶ νέα. Καὶ θεὶς τὸ μετάλλιον εἰς τὸ θυλάκιόν του διευθύνθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κόμητος.

Ἡ καρδιά του ἐπαλε ζωνταῶς ὅτε εἶδε τὴν εἰσόδον. Πῶς νὰ παρουσιασθῇ πεποισῶς εἰς μόνην τὴν μαγικὴν δύναμιν τοῦ μεταλλίου, τὸ ὅποιον οὐδ' ἔπρεπε νὰ δεῖξῃ, καὶ ἂν τὸν ἐξελάμβανον ὡς τυχοδιώκτην; τί νὰ ἀποκριθῇ εἰς τὸν κόμητα ἂν τὸν ἐρωτήσῃ πόθεν ἔρχεται καὶ τί θέλει; Τὰ γόνατά του ἤρχισαν νὰ λύνονται, καὶ δὲν ἐδύνατο νὰ διαξῇ τὸ κατώφλιον.

— Θάρρος, εἶπεν ἐπὶ τέλους· μὴ δὲν ἐπέτυχα δῖς; Ἄλλως, ἐάν ἡ δύναμις τοῦ περιάπτου δὲν ἐπιτύχῃ, ἄς προστρέξω εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν τόλμην μου. Ἐμπρὸς λοιπόν! Τόλμη πράξεως ἀργή! τὸ ὅποιον μεθερμηνεύμενον θὰ εἴπῃ, ὁ μὴ τολμῶν δὲν ἀποκτὰ τίποτε.

Καὶ ταῦτα ἀναλογιζόμενος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κόμητος.

(Ἔπεται συνέχεια).

ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΙΝΕΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ.

—ο—

Α'.

Μακρὰν τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας ζῶντες καὶ ἀπὸ μόνης τῆς ἐπιφανείας γινώσκοντες αὐτήν, πλάττομεν ἴσως ἐν τῇ φαντασίᾳ ἡμῶν θαυμάσια τὰ κατ' αὐτήν καὶ ἀμαχητὶ προσδεχόμεθα τὰς δόξας ἐκείνων, οἵτινες εὐχονται καὶ ἀγωνιῶσιν, ὅπως μετόχους καταστήσωσιν καὶ ἡμᾶς τῶν παντοδαπῶν εὐεργετημάτων, ὅσα ὑπόσχεται καὶ πραγματοποιεῖ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης. Οὔτε τὰ φῶτα, οὔτε τὴν εὐφύιαν, οὔτε τὸν πατριωτισμὸν φιλονεικοῦμεν τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἂν καὶ ἡ ἐπιπολαιότητος ἢ τινος ἄλλης χειρόνος κακίας θύματα κρίνονται οἱ τύπον καὶ ὑπογραμμὸν ἐκζητοῦντες ἀλλαχού, αὐτοὶ ἔχοντες προαιώνιον καὶ ἀνεξάντλητον πολιτισμοῦ πηγὴν ἐν τοῖς τῶν προγόνων αὐτῶν κληρονομικοῖς κτήμασιν. Οὐχ ἦττον ὁμως ἄς ἐπιτρέψωσιν ἡμῖν οἱ τοιοῦτοι, ὅπως τὴν περὶ τοῦ σημερινοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ γνώμην σχηματίσωμεν οὐχὲ ἐκ τῶν φαινομένων, τῶν θαμβούντων τῇ λάμπει αὐτῶν τὴν κρίσιν ἡμῶν, ἀλλ' ἀρυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ταύτῃ βιούντων σοφῶν ἀνδρῶν, ὧν αἱ κρίσεις ἀσυγκρίτως ὑπάρχουσι βασιμώτεραι καὶ προτιμώτεραι ἐκείνων παντὸς ἄλλου. Ἀληθῶς, εἰ καὶ γυνδαίαν, ἐπικαλούμεθα ὁμως σπουδάζοντες τὴν δημῶδη παροιμίαν: «ὅσα γνωρίζει ὁ οἰκοκύρις δὲν τὰ εἰξεύρει ὁ κόσμος ὅλος.»

Ἀπὸ χρόνου μακροῦ, ἐσχάτως ὁμως ἰδιαίτερον, τὰς ἀκοὰς ἡμῶν ἐπλήξαν αἱ λέξεις πολιτισμὸς εὐρωπαϊκός, πρόοδος, ἐπιστημονικὴ ἀνάπτυξις, βιομηχανικὴ τελειοποίησις καὶ μέχρι τούτου τῶν τῆς ἐσπερίας Εὐρώπης λαῶν ἡ λατρεία προσέδη, ὥστε καὶ αἶμα, καὶ πλοῦτον καὶ τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν αὐτῶν προσφέρουσι καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν ταγμάτων αὐτῶν σημαίαν τριαύτην ἐκτυλίσσουσι. Καὶ βεβαίως· ἐάν τις ἐμβλέψῃ εἰς τὸν πλοῦτον αὐτῶν, εἰς τὰς καθεκάστην ἀναγγελλομένας μηχανικὰς ἀνακαλύψεις, εἰς τὰ θαυμάσια τῆς τέχνης καὶ τῆς βιομηχανίας, εἰς τὴν ταχύτητα τῆς συγκοινωνίας καὶ τὴν εὐχέρειαν τῆς ἐκτοπίσεως καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, ἐνὶ λόγῳ ἐάν στρέψῃ τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ἐκεῖθεν ἐρχομένην λάμψιν, θαμβούμενος καὶ φθονῶν στρέφει, καί, λυπούμενος ἐπὶ τὸ παρὸν τῆς Πατρίδος αὐτοῦ, εὐχεται ὁμοίαν τὴν τύχην αὐτῆς, ἐπίσης λαμπρὸν καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς.

Καὶ ὁμως ἡρεύνητέ τις πόθεν ἡ λάμψις ἐκείνη, καὶ ποῖα εἰς τὴν προάγουσαν αὐτὴν πυρὰν προσηνέχθη ὕλη; Ἡ καπαπλήττουσα ἡμᾶς λάμψις δὲν καίει καὶ δὲν κατατῆκε ἄρά γε τοὺς ἐν αὐτῇ εὐρισκομένους, τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἢ τέρψις δὲν προέρχεται ἐκ τῆς θυσίας καὶ τῶν στεναγμῶν τούτων.

των ατόμων; Ὁ Νέρων πυρπολῶν τὴν Ῥώμην παρετρεύαζε λαμπρὸν εἰς τὰς ὄψεις αὐτοῦ θέαμα· καὶ τῶν τε ὑλικῶς λαμπρότερον πάλως καιομένης; Ἀλλὰ φεῦ! μὴ ζητήσωμεν ποτὲ, ὅπως ἡμεῖς παρὰσχόμεν τοῖς ἄλλοις θέματα τοιοῦτον! μὴ προτιμήσωμεν ἀντὶ πάντων τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τὴν λάμψιν, ἀξιοθεάτους μὲν ἴσως καθιστώσας ἡμᾶς, βέβαιον ὁμῶς προσφερούσας ὅμως εἰς τὸν μέγαν τῆς ἱστορίας βωμὸν, τὸν ἐγειρόμενον πρὸ τοῦ ἀγάλματος τῆς θείας Προνοίας. Ἡ ἀπόστασις καὶ τῆς λάμψεως ἡ στιλπνότης ἀποκρύπτουσιν εἰς τοὺς μακρὰν εὐρισκόμενους — καὶ τοιοῦτοι εἰσὶν εἰς τὰ τῆς διανοίας οἱ ἐπιπόλαιοι — τὰς ἀσχημίας, καὶ τὰς ὀδύνας, καὶ τὰ δεινὰ. Οὐχ ἥττον ὁμῶς ταῦτα ὑπάρχουσι καὶ ὑφίστανται πραγματικὰ, τῆς δὲ πυρκαϊᾶς ἡ ἐπέκτασις ἐπιμαρτύριον πρόκειται τῆς ἐντάσεως καὶ τοῦ πολυπλασιασμοῦ αὐτῶν. Ἀντὶ λοιπὸν θαυμασμοῦ, ἀντὶ τυφλῆς ὄλως καὶ νηπιακῆς πρὸ τοῦ φωτός ἐκστάσεως, προτιμήσωμεν μελέτην ἐμβριθεστέραν, ἥτις οὐ μόνον παρηγορία ἀποδίδει ἐπὶ ἀτυχήμασι καὶ δυσπραγίαις ἐφημέροις, ἀλλὰ καὶ διδάγμα σωτήριον καθίσταται· διότι νέοι εἰσέτι ἐσμέν καὶ τῶν πρεσβυτέρων αἱ κακονυχίαι καὶ ὀδύνηαι χρησιμεύουσιν εἰς διδασχὴν σωτήριον καὶ παράδειγμα διδακτικόν.

Εἰς τὴν μελέτην αὐτὴν, ἐπαναλαμβάνομεν λέγοντες, τὴν ἰδίαν ἡμῶν σκέψιν παραμερίζομεν. Εἰς τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης τὸν κάλαμον, εἰς τῶν πεπαιδευμένων αὐτῆς τὰς ἐμπνεύσεις, ἐμποιοιμένας ὑπὸ δεινῶν τῆς ἡμέρας καὶ ἐκ τοῦ σύγγενος θιγόντων αὐτοῦς, εἰς συγγραμμάτων ὑπολήψεως ἐπιστημονικῆς καὶ πολιτικῆς τὰς σελίδας ἀνυόμεθα τὴν περὶ τοῦ σημερινοῦ τῆς Εὐρώπης πολιτισμοῦ ἀπόφασιν. Τὰ παλαιότερα παραιτοῦμεν, οὐ μόνον ὡς γνωστότερα, ἀλλὰ καὶ μὴ φέροντα ἴσως ἀξίαν παροῦσαν καὶ ἀμεσον. Ἀλλῶς ὁμῶς μία ἄρα ἡ δύω ὑπάρχουσιν αἱ βίβλοι, αἱ τὴν ἀπόφασιν τὴν αὐτὴν περιέχουσιν; Ἡ φιλολογία ὁλόκληρος τῶν ἐσχάτων χρόνων, τὸ μὲν κατηγορητικῶς ἀποφαινομένη, τὸ δὲ καὶ ὑπερασπιζόμενη, τὸ δὲ καὶ ὑπεκφεύγουσα, τὴν αὐτὴν ἐστήριξε δοξαν ἐκάστοτε καὶ ἄκουσα ἐμαρτύρησε τὴν κατὰστασιν τῆς κοινωνίας, ἐν ἣ ἐζήτε καὶ ἀνεπτύχθη. Ἀλλὰ μήπως καὶ αἱ πράξεις αἱ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ σταδίου τῆς Εὐρώπης παρασταθεῖσαι δὲν ἐπεκύρωσαν τοῦ λογικοῦ τὰς κρίσεις καὶ δὲν ἐπῆλθον μνηστῆρα ὁλισθερά τῶν συλλογισμῶν καὶ τῶν ἀποφάσεων, ὅσας τῆς ἱστορίας ἡ μελέτη ἐρανέρωσεν εἰς νόας ἐμβριθεῖς καὶ φιλανθρώπους; Ἐξηγοῦμεν οὕτω σαφέστερον παρεκτροπὰς τινὰς τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν ἐπιστήμην. Μὴ ἐκλάβωμεν ταύτας ἰδιοτροπίαν ατόμων. Ὅχι· ὑπάρχουσι συνέπεια ἀναπόφευκτος κοινωνικῆς καταστάσεως ὀρισμένης, σπαραγμοὶ ἀσθενείας νευρικῆς, οὐχὶ δὲ ατόμων δημιουργήματα καὶ ἐπιννοήσεις. « Πάντοτε ἐν Γαλλίᾳ, ἔγραψεν ὁ Ἐδγάρδος Κινὲ πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, (1), πάντοτε ἐπρεσβεύ-

σαμεν καὶ πιστεύομεν μὲ τὰ σωστικά μας, ὡς οἱ Ὀθηβαῖοι, ὅτι ἐσμέν τὸ κέντρον καὶ ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς; ἀξιοῦμεν δὲ καὶ ἀπαιτοῦμεν ὅπως πλάσωμεν κατ' εἰκόνα ἡμῶν τὸν κόσμον ἅπαντα. . . Ἰποθετοῦμεν ἄνθρωπον τινα, πιστεύοντα πᾶν τὸ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενον ὡς ἀγαθόν, θεωροῦντα πᾶσαν πράξιν αὐτοῦ ἀλάνθαστον καὶ φέρουσαν τὴν σφραγίδα τῆς ὑπερτάτης δικαιοσύνης. Ἐπὶ πόσον χρόνον ὁ λόγος αὐτοῦ ἀντιστήσεται εἰς τὴν ἀποθέωσιν αὐτὴν; Ἀντὶ ατόμου ὑποθέσωμεν ἤδη ἕνα. Ἰδοὺ λαὸς ὁλόκληρος πιστεύων, ὅτι κἀκεῖται ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς αἰωνίου δικαιοσύνης, ὅτι ὑπὸ τοῦ πόδας αὐτοῦ ἔρπουσι τὰ ἄλλα ἔθνη, ἕτινα κυβερνᾷ διὰ τοῦ στίλβοντος ξίφους του. Εὐτυχεῖς ἦσαν ἂν τιμωρῇ! Κτυπᾷ μὲν, ἀλλ' ὅπως θεραπεύει· ἀλυσσοδένει, ἀλλ' ὅπως ἐλευθερώσει· κατακτᾷ, ἀλλὰ ἕνεκα εὐμενείας ἔρπει, ἀλλὰ χάριν ὑπερβάλλοντος αἰσθημάτων τιμῆς· τὰ ἐλαττώματα αὐτοῦ εἰσὶν ἀρσταὶ παρηλλαγμένα. Τίς ἀναχαιτίζει αὐτὸν ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, τίς ἐξυπνίσει ἐν αὐτῷ συνειδήσιν, ἢ ἀπὸ αἰώνων ὑποθέτομεν ἀπαυδήσαν; Καὶ δυστυχῶς εἶδομεν λαοὺς πεσόντας ἀμετατρέπτως, οὐχὶ διὰ τῆς δυνάμεως τῶν ἐχθρῶν αὐτῶν, ἀλλὰ διότι ἐνεσαρκώσαντο ἑαυτοῖς ιδέας ψευδεῖς, ἐφ' ὧν οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ἐπέθηκαν τὴν σφραγίδα τῆς αἰωνιότητος. . . Ζητῶ σήμερον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, τὸν πρωτότακον τοῦτον τοῦ θείου λόγου, τὸν ὑπερῆφανον αὐτὸν δεσπότην, ὅστις ὑπερήψου τὰ θύματα αὐτοῦ, παρηγόρει, οὐς ἐξετόπιζεν, ἀπέδιδε τοῖς πᾶσι τὰ λάφυρα αὐτοῦ, ἐπιφυλάσσων ἑαυτῷ μόνῃ τὴν ἀφιλοκερδῆ δόξαν τῆς ἀναλλοιώτου λάμψεως ἐπὶ τῶν νέων γενεῶν. Ζητῶ τὴν λάμψιν ταύτην· ἀλλὰ φεῦ! μόλις εὐρίσκω μικροὺς τινὰς πλανωμένους λύχνους, τὴν συνειδήσιν δὲ ἀπαντῶ πανταχοῦ ἐσθερμένην, τὴν διάνοιαν ἀνατετραμμένην καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὸ ἔρεθος τῆς ψυχῆς ἐξαπλούμενον ἐπὶ ὁλοκλήρου τοῦ ἠθικοῦ κόσμου! » Ἡ κλεῖς αὕτη, ἦν φιλόσοφος ἱστορικὸς παρέχει ἡμῖν, ἀνοίγει μὲν ἴσως τὴν θύραν μυστηρίων πολλῶν, ἀλλ' ἄρα γε καὶ παρηγορεῖ; . . . Εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ζῶντες ἐγίναμεν καὶ ἡμεῖς θύματα τῆς ἀπάτης ταύτης, καὶ ὑποκύπτωμεν εἰς ἐκπίσματα καὶ ῥαβδισμοὺς ἀδικαιολογήτους, χωρὶς τῆς ἐλπίδος, ὅτι πείσομεν ἐπὶ τέλους τοὺς τύποντας ἡμᾶς παρὶ τοῦ ἀδίκου καὶ βλαβεροῦ τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῶν· διότι ἐκάστοτε ἀκούομεν: « κτυπῶμεν μὲν, ἀλλ' ὅπως θεραπεύσωμεν ὑμᾶς » ἢ « ἀλυσσοδένομεν, ἀλλ' ὅπως ἀπελευθερώσωμεν ὑμᾶς » ἢ « κατακτῶμεν ὑμᾶς, ἀλλ' ἕνεκα εὐμενείας πρὸς ὑμᾶς ».

Τῆς κοινωνίας ὁμῶς τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰκόνα ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως, καταπλήττουσαν καὶ ἐξεγειρούσαν, ὁ κάλαμος τοῦ σοφοῦ ἀνδρὸς Αἰμιλίου Μοντεγκιου (Emile Montégut) ἐν τῷ περιωνύμῳ ἐπιστημονικῷ περιοδικῷ συγγράμματι τῆς Ἐπιστημονικῆς τῶν ὀφθάλμων Κόσμων. Ἐν ἄρθρῳ ἐκτεταμένῳ, τὴν ἐπιγραφὴν φέροντι « Ἐπισκοπὴ τῶν παρόντων καιρῶν — Περὶ τῆς παντοδυναμίας τῆς βιομηχανίας » (2) ἡ σοφὴ γραφὴς τοῦ συγγραφέως

(1) Revue des deux Mondes. — Philosophie de l'Histoire de France, φυλλάδιον 1 Μαρτίου σελ. 626—965.

(2) Revue des deux Mondes, φυλλάδιον τῆς 1 Μαρτίου

πρώτον, διὰ χρωμάτων ζωῶν καὶ πιστῶν συνάμα, περιέγραψε τὴν ἐνεστῶσαν κοινωνίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς. Ἐπικαλούμεθα τὴν σύντονον τοῦ εὐμενοῦς ἀναγνώστου προσοχὴν ἐπὶ τῶν ἀκολουθῶν τεμαχίῳ τῆς διατριβῆς ταύτης.

B.

Ἡ παρακρῆ τῆς Ῥώμης, (γράφει ὁ σοφὸς Μοντεγκιού) πρόκειται ἀξιωματικῶς παραδειγμα τῆς τιμωρίας, ἥτις ἀναμένει τοὺς λαοὺς τοὺς περιπλακέντας ἐντὸς τῶν δεσμῶν τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ. Ἡ βιομηχανία καὶ ἡ πολυτέλεια ἐπεκράτουν ἐπίσης ἐν τῇ Ῥώμῃ αὐτοκρατορικῇ. ἀλλ' ἀμρότεροι, ἐλεύθεροι πάντες χαλινῶν, ἀντὶ ὀργάνων προόδου κατέστησαν ὄργανα καταστροφῆς. Μετὰ τῆς δυνάμεως τῶν Πατρικίων ἐξηφανίσθη καὶ πᾶν ὅ,τι ἀποδίδει εἰς τὸν πλοῦτον τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ ἀξίαν. Διότι δὲν ἀνύψου τὸν ἄνθρωπον καὶ δὲν ἔλαμπε περὶ αὐτὸν, ὡς σημεῖον ἀνεξαρτησίας καὶ ἀξιοπρεπείας, ἀλλὰ ἐγένετο ὄργανον ἡδονῆς. Οὕτως ἐκπεσὼν, καθὼς τὸν ἀπὸ ὑπηρετοῦ καὶ ταπεινοῦ δούλου εἰς κύριον καὶ δεσπότην προαχθέντα, ὁ πλοῦτος ἤνεγκε τὰ ἐλαττώματα ταῦτα, συνοδοὺς φυσικοὺς πάντος δουλικοῦ καὶ ἀγενοῦς, τὴν ποταπότητα, λέγω, τὸ ψεῦδος, τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν διαφθοράν. Ὁ πλοῦτος μὴ γενόμενος πλέον θεράπων τῆς ἀρετῆς, ἐγένετο ὁ βασιλεὺς τῶν ἐγκλημάτων, ἀπαλλαγὴς δὲ τῆς ἠθικῆς δεσποτείας, ἐδημιούργησεν ἴδιον ὅλως κόσμον, δούλους χειραρέτους, ὡς αὐτὸν, αὐλικούς, ὀργηστάς καταχρύστους καὶ χρηματιστάς εἰθίεις, τὸν κόσμον τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σουετωνίου, τοὺς κατοίκους τῶν μεγάρων τῆς Ἀγριππίνης καὶ τοῦ Νέρωνος, τοὺς συμπότας τοῦ Τριμαλκίου. Ἐν τούτοις ὁμῶς, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀταξίας ταύτης, ἡ κακία, γέννημα τῆς ἐλλείψεως πάσης ἠθικῆς ἐπαγρυπνίσσεως ἐπὶ τοῦ ὕλικου κόσμου, διετείρει κομψότητά τινα, τεχνικὴν τινα φιλοκαλίαν, ἐσχατὰ καὶ ἀσθενῆ ἀπαυγάσματα τῆς ἀριστοκρατικῆς παραδόσεως. Μετ' ὀλίγον ὁμῶς καὶ ἡ ἐξωτερικὴ χάρις ἀντιπαρήλθεν, ὁ δὲ κόσμος τοῦ Μαρσιάλου ἀντικατέστησε τὸν τοῦ Πετρωνίου. Τότε δὲ ἡ Ῥωμαϊκὴ κοινωνία κατεποντίσθη ὑπὸ τῶν ὀρδῶν τῶν ὑπαλλήλων ἐκείνων τυχοδιωκτῶν, οὓς ὁ ποιητὴς παριστάνει ἐκ διαδοχῆς ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς Ῥώμης, ὑπὸ τὰς Πύλας, εἰς τὰ λουτρά, παρὰ ταῖς ἐταίραις. Παράσιτοι, κωμασταί, ἐρασταί ἐμμισθοὶ τῶν ἀπὸ Ἰσπανίας καὶ Ἀφρικῆς ἐρχομένων νεανίδων, ἄρπαγες διαθηκῶν, ἐφώρμησαν κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς κοινωνίας, ὡς τὰ μέλαινα τάγματα τῶν ἐντόμων ἐπὶ τῶν σηπωμένων πτωμάτων. Καὶ ὁμῶς ὁ ὕλικός πολιτισμὸς οὐδόλως ἀναχαιτίζετο. Ἡ τέχνη τοῦ κατεργάζεσθαι τὸν ἐλέφαντα καὶ τὸν χρυσὸν ἡσυχάζετο, ἐτελειοῦτο, καθ' ἐκάστην ἐπεννοεῖτο νέα τις μηχανὴ ὠφέλιμος εἰς τὰς χρείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ καθ' ἐκάστην ἡ πρόοδος αὐτῆς τῆς ὕλικῆς τέχνης

ἐγένετο διαφθορὰν νέαν. Οὐδὲν κατώρθωσε τῆς Ῥώμης τὴν σωτηρίαν ἀπὸ τῆς δεσποτείας ταύτης, οὔτε τοῦ παρελθόντος ἡ ἀνάμνησις, οὔτε τῶν σοφῶν αὐτῆς ἡ προαγγελία, οὔτε τῶν μεγάλων ἀρετῶν τὸ παράδειγμα, ἀλλ' οὐδὲ αἱ ὑπηρεταὶ μεγάλων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν πνευμάτων καὶ αὕτη ὑπάρχει ἡ θλιβερώτατη ὄψις τῆς φρικώδους ταύτης ἱστορίας. Διότι διδάσκει τὸ κοινωνικῶς ἀνωφελές τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ νοῦς εἰς ἐποχάς, κυδερνόμενας ὑπὸ ἀρχῶν φαύλων. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἡ Ῥώμη ἔσχε δημοκρατικούς προθύμους, ὅπως χύσωσι τὸ αἷμα ἐαυτῶν ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων δογμάτων, ἀπέκτεσε δὲ καὶ αὐτοκράτορας μεγάλους πολιτικούς, ἀπὸ τοῦ πλεονέκτου Οὐεσπεσιανοῦ μέχρι τοῦ ἀποστάτου Ἰουλιανοῦ, καὶ οὐδ' ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἐστερήθη σοφῶν. Ὅπόσους δὲν ἀριθμᾷ αὕτη μεγάλους στρατιώτας ἀπὸ τοῦ Γερμανικοῦ μέχρι τοῦ Ἀετίου! Πᾶσα ὁμῶς ἡ εὐφυΐα αὕτη, πᾶσα ἡ ἀρετὴ ἐκείνη εἰς οὐδὲν ἐχρησίμευσαν, καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ Ῥώμη πρόκειται μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τὸ μόνον παράδειγμα καταστάσεως κοινωνικῆς, ἐν ᾗ πᾶσα τῆς διανοίας καὶ τοῦ χαρακτῆρος τὰ δῶρα ὑπῆρξαν ἀνωφελῆ. Εἶθε ὁ οὐρανὸς μὴ καταστήσῃ τὴν Εὐρώπην παράδειγμα δεύτερον! — Ἀλλ' εἰποι τις ἂν, ποία ἡ σχέσις ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν Ῥώμην; ἔχομεν ἄρα γε ἡμεῖς τὰς γιγαντώδεις κακίας ἐκείνης καὶ καταλέγονται ἐν ἡμῖν πρόσωπα τοῦ Τακίτου καὶ τοῦ Σουετωνίου, τοῦ Πετρωνίου καὶ τοῦ Μαρσιάλου; Οὐχί, ἀναμνηστικῶς καὶ ὁμῶς, ἀκαχε ἀναγνώστα, μέτρησον τὴν ἐποχὴν σου, συλλέξον τὰς ἀναμνήσεις σου, ἀνοίξον τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὦτα σου, ἀνάγνωσον καὶ θεώρησον, καὶ εἰτα εἰπέ μοι ἂν δὲ ἀνεύρις καὶ Νάρκισον, καὶ Πάλλαντα, καὶ Τριμαλκίονα καὶ πλείστους ὅσους! Τόλμησον, ἂν τίμιος ὑπάρχῃς, ὅπως μοι εἴπῃς, ὅτι τοιοῦτους δὲν ἐγνώρισας!

« Ἀλλὰ λέγομεν, ὅτι ἔχομεν, πρὸς ἀντιζύγιον τοῦ ὕλικου τούτου πολιτισμοῦ, ἀρχὰς ἠθικὰς! — Ναί· τοῦτο ἀναμνηστικῶς ἀλλ' αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐν ἐκάστῳ ἡμῶν εἰσὶν οὐσιωδῶς ἄτομοι, καὶ μὴ χρησιμεύουσιν εἰς σύνδεσμον τῶν μὲν πρὸς τοὺς δὲ, ἀδυνατοῦσι κατὰ τῆς δυνάμεως τῆς βιομηχανίας, ἥτις πρόκειται τὸναντίον πεδίων κοινῶν εἰς τὴν κοινωνίαν ὁλόκληρον. Δὲν ὑπάρχει οὐδὲ μία καὶ ἀρχὴ γενικὴ, ἀνεγνωρισμένη, ἀπυζητητὴ παραδεδογμένη, πιστευμένη ἐν λόγῳ, χρησιμεύουσα εἰς ἀντιστάθμωσιν τοῦ καθολικοῦ τούτου γεγονότος. Ὁ ἠθικός κόσμος εὐρηται τμηρῶν εἰς ἄτομον κατάστασιν. Ἐσμέν δεκαπέντε περίπου ἑκατομμύρια Γάλλων, ἄρρένων καὶ ἐνηλίκων, ἐκπροσωποῦμεν δὲ δεκαπέντε ἑκατομμύρια ἀρχῶν καὶ δογμάτων. Ἐν τῷ ἀριθμῷ τούτῳ δὲν καταλέγομεν οὐδὲ τὰς γυναῖκας οὐδὲ τὰ παῖδια, ἀτινα ἔχουσιν ἐπίσης τὰς ἰδίας αὐτοῖς ἀρχάς, ὅπως τοῦτο ἡ πεῖρα διδάσκει εἰς πάντας. Ἐσμέν κατ' ὁλοκλήρην ἄλλοι, κατ' ὁλοκλήρην Γάλλοι, κατ' ὁλοκλήρην ἑβραῖοι, κατ' ὁλοκλήρην Ἰσραηλῖται, Χριστιανοὶ ἐλεύθεροι, εἰς οὐδεμίαν ἀνήκοντες ἐκκλησίαν, λογολάτραι (rationalistes) μέτριοι, πικ

στεύοντες εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τὴν Πίστιν, καὶ λο-
γολάτραι ἄσπονδοι, ἀποκρούοντες συνδιαλλαγὴν
οἰανδήποτε, θείσται, Βολταιριανοί, ἄθεοι, Πανθει-
σταί, νομιμόφρονες πάσης μορφῆς, συνταγματικοί,
δημοκρατικοί, κοινωνισταί (socialistes) παντοίας
ἐπώνυμιας. Προσθέσωμεν δὲ εἰς συμπλήρωσιν τούτου
τοῦ διανοητικοῦ πανδαιμονίου, ὅτι ἡ αὐτὴ ἐν τῇ
κοινωνίᾳ ἐπικρατοῦσα σύγχισις ἐπικρατεῖ καὶ ἐντὸς
ἡμῶν αὐτῶν. Οὐ μόνον δυσχερεστάτη ὑπάρχει ἡ εὐ-
ρεσις δύω συγχρόνων, ὧν αἱ ἀρχαὶ συμφωνοῦσιν ἱ-
σως, ἀλλ' ἐπίσης δυσχερεστάτη ὑπάρχει ἡ συνάν-
τησις ἐνὸς ἀτόμου, εἰρηνεύοντος πρὸς τὴν ἑαυτοῦ
συνειδήσιν καὶ ἐπιτυχόντος τὴν πρὸς ἑαυτὸ συν-
διαλλαγὴν. Τοιαύτη ἠθικὴ ἀταξία ἀδυνατεῖ εἰς πᾶ-
σιν ἐπιτυχῇ κατὰ γεγονότος τὸσῶ ἰσχυροῦ, ὡς ἡ
βιομηχανία. Κολακεύομαι πιστεύων, ὅτι πᾶσαι αἱ
ἀρχαὶ αὗται, ἀνακυκλῶμεναι ἐν τῷ κενῷ, ὡς τὰ ἄ-
τομα τοῦ Δημοκρίτου, ἐπὶ τέλους θέλουσι συνέλθει
πρὸς γέννησιν ἀγνώστου τινὸς γενικῆς ἀρχῆς, πα-
ραδεκτέας παρὰ πᾶσι καὶ χρησιμευούσης εἰς δεσμὴν
ἠθικὴν τῶν ἀνθρώπων. Τό γε νῦν ἔχον αἱ
ἠθικαὶ ἡμῶν ἀρχαὶ εἰσὶν οὐσιωδῶς ἄτομοι, καὶ δὲν
δύνανται νὰ φέρωσι τὴν ἡν ζητοῦμεν ἰσορροπίαν. . . .

« Καυχώμεθα ἐπὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ, ἐπὶ τῇ
δικαιοσύνῃ, ἐπὶ ταῖς ἐπινοήσεσιν ἡμῶν· ἀλλὰ μὴ
συσταλῶμεν ν' ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι δὲν ζῶμεν ἐν
κοινωνικῇ καταστάσει, παραβλητέα πρὸς τὴν τῶν
Πατέρων ἡμῶν· διότι δὲν ἐνούμεθα ἀλλήλοις διὰ
δεσμῶν τὸσῶ ἰσχυρῶν, διότι, εἰ καὶ ἔχομεν ἥττονα
βίαν, φέρομεν ὅμως μεῖζονα ἐγωϊσμόν, διότι ἐσμὲν
πλέον ἐκείνων μεμακρυσμένοι οἱ μὲν τῶν δὲ, καὶ
διότι ἡ διασταλπιζομένη συγχώνευσις τῶν κλάσεων
κατώθωσε μὲν ἴσως τὴν προσέγγισιν τῶν εἰδῶν,
ἀλλ' ἐκ τούναντίου ἐδημιούργησε τὴν ἀπομόνωσιν
τῶν ἀτόμων. Ὀμιλοῦμεν περὶ πολλοῦ διὰ τὸν πο-
λιτισμὸν ἡμῶν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἡμῶν πρόοδον.
Ἀναμφιβόλως τὰ καθέκαστα εἰσὶν ἐντελέστερα παρ'
ἄλλοτε· ἡ κοινωνία ὅμως στερεῖται ἐνότητος καὶ
ἁρμονίας. Οὕτως ἔχομεν σήμερον ἀστυνομίαν κάλ-
λιον διαργανισμένην, τὴν διοίκησιν κάλλιον λειτουρ-
γοῦσαν, τὸν στρατὸν κάλλιον τεταγμένον· ἀλλὰ τὸ
μέγα ζήτημα τῶν κοινωνιῶν, αἱ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς
τὸν ἄνθρωπον σχέσεις, εἰσὶ κάλλιονες; Ὁχι, διότι
τοιαῦτα σχέσεις δὲν ὑπάρχουσι!

« Τὰ τοῦ πνεύματος προϊόντα, (ἐξακολου-
θεῖ ὁ Κ. Μοντεγκχοῦ περαιτέρω) καταστάντα παρὰ
ταῖς ἐσχάταις γενεαῖς ὑποκείμενον λατρείας ὅλως
ἐγκοσμίου, ἧτις ἐξηυτέλισεν αὐτὰ, καταστήσασα
ὅργανα ἀπλᾶ πρὸς εὐχαρίστησιν τῆς φιλοδοξίας καὶ
πρὸ πάντων τῆς ματαιότητος, σκληρῶς ἐτιμωρή-
θησαν διὰ τὴν πρὸς αὐτὰ εἰδωλολατρείαν τῶν προ-
γενεστέρων ἡμῶν. Καταφρονηθέντα, εὐτελῆ καὶ
κατάπτυστα γενόμενα, ἀποσκορχιζονται χάριν τῆς
ἀγροικιωτέρας ἀπολαύσεως, χάριν τοῦ ἀθλιωτέρου τῶν
συμπεπόντων, ἀνίκανα πλέον ὅπως ἐμπνεύσῃ τὴν
ἐλαχίστην ἀφοσίωσιν. Οὐδεὶς συγκατατίθεται, ὅπως
μεινῇ πτωχὸς ἐνεκα αὐτῶν, ὅπως θυσιάσῃ τὴν πε-
ριουσίαν, τὴν εὐτυχίαν, ἢ τὴν ζωὴν τοῦ ὑπὲρ

αὐτῶν, ὡς χαίροντες προσηνεγνόν ποτε αὐτὴν το-
σοῦτοι, ὧν πάντες δὲν ἦσαν ἐξοχοὶ ἄνδρες, πλείστοι
δὲ ἀπέμειναν ἄγνωστοι καὶ ἀσήμαντοι. Δὲν ἀμφι-
βάλλω ποσῶς, ὅτι ἐὰν μεγάλῳ τινι ψυχῇ ὑπῆρχε
παρ' ἡμῖν, ἤθελε συγκατατεθῇ, μὴ τῆς ἐποχῆς
τὴν ἐπιρροήν, ὅπως καταπατήσῃ πάντα τὰ ἐγκό-
σμια συμφέροντα. Δυστυχῶς ὅμως τοιαύτη ψυχὴ
δὲν θέλει εὖρῃ πιθανώτατα ὑπερασπιστὰς, ὡς ἄλ-
λοτε, ὅπως ἀναδεχθῶσιν αὐτοὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς
καὶ μινητὰς ὅπως συμμερισθῶσι τῆς δυσπραγίας
αὐτῆς. Πάσχομεν ἑλλειψιν μεγάλων ἀνδρῶν· τὸ
τοιούτον ἀληθεύει. Ἀλλ' εἶναι ἴσως καὶ εὐτύχημα.
διότι ἀπαλλασσόμεθα τῆς περιστάσεως πρὸς ἀπόδει-
ξιν μέγας πόσου ἐσμὲν δειλοὶ καὶ σκεπτικοί· Ἐὰν εἴ-
χομεν ἄνδρας μεγάλους, οὗτοι ἴσως οὐ μόνον ἤθελον
καταπολεμηθῇ, ἀλλὰ τὸ φρικωδέστατον, ἤθελον ἐγ-
καταλειφθῇ, ἤθελον παραδώσει αὐτοὺς κατα-
τηκομένους εἰς τὴν ἀπομόνωσιν. Ἐν γένει αἱ ἐνερ-
γαὶ δυνάμεις, αἱ ἐν τοῖς μεγάλοις ἀνδράσιν ἐνυπάρ-
χουσιν, δὲν ἤθελον εὖρῃ ἐνασχόλησιν, οὗτοι δὲ ἤ-
θελον ἐξέλθαι τοῦ κόσμου τούτου, μὴ τυχόντες τῆς
εὐκαιρίας, ὅπως χαράξωσιν ἵχνη τῆς ἐπὶ τῆς γῆς δι-
αστάσεως αὐτῶν. Ἄλλοτε λεγεῶνας ἐσχημάτιζον οἱ
ἀφωσιμαμένοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, πρόθυμοι δὲ, χρεῖας
καλούσης, καὶ εἰς τὸν θάνατον αὐτὸν, ὑπὲρ μεγάλης
τινὸς ιδέας καὶ τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτῆς· ἡ ψυχικὴ
εὐγένεια δὲν ἦτον ἐξαίρεσις, ἀλλὰ κληρὸς χιλιάδων
ἀνδρῶν. Λέγουσιν ἐν τούτοις, ὅτι χάριν τῆς προσόδου
τῶν φώτων καὶ τοῦ πλούτου ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἠθι-
κότητος ἀνυψώθη. Ἀμφιβάλλω περὶ τούτου. Ἴσως
ἐνδύομεθα καὶ τρεφόμεθα κάλλιον, ἴσως ἔχομεν ἐ-
πιφάνειαν μᾶλλον ἐπιβάλλουσαν· ἀλλ' ἡ ψυχὴ ἐ-
δυναμώθη; . . .

« Ἐὰν ἀπὸ τῶν μεγάλων μεταβῶμεν εἰς τὰ μι-
κρά, καὶ ἀπὸ τῶν μεγάλων ἠθικῶν ἀθθενειῶν εἰς
τάς λεπτομερείας τῶν ἠθῶν, κατανοοῦμεν ἀμέσως,
ὅτι αὗται αἱ διασταλπιζόμεναι προσόδοι οὐδαμῶς
εὐεργετήματα ὑπάρχουσι. Βέβαιον μὲν, ὅτι ἡ βιομη-
χανία κατεσκεύασεν εὐωνα ἐνδύματα, κατέστησεν
εὐχερὲς εἰς πάντας ὅπως φέρωσι σχεδὸν τὰ αὐτὰ
ἐνδύματα καὶ παρουσιάξωσι τὴν αὐτὴν ὁμαλήν, ὁ-
μοιόμορφον καὶ ἀηδῆ ἐπιφάνειαν. Ἀφ' ἐτέρου ὅμως
ἡ ματαιότης ἀπέκτησε διαστάσεις κολοσαίας. Οἱ
οἰκονομολόγοι μέγα ἔχουσιν ἄδικον, ἐν τῇ ἐκτιμῇ
τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν καταστάσεως, μὴν ἐπιβλέ-
ποντες εἰς τὰ διάφορα ἠθικὰ ἀποτελέσματα, ὅσα
φέρουσιν ἐν ἑαυταῖς αἱ διαφοραὶ ὑλικάς ἐπιννοήσεις.
Οὕτω π. χ. τίνος ἕνεκα ἡ ματαιοφροσύνη, οὐδ' ὡς
σκιὰ καὶν παρίσταται ἐπὶ τῆς εἰκόνης, ἣν γράφουσιν
οὗτοι τῆς ἐνεστώσης κοινωνίας; Ἡ βιομηχανία, λέ-
γουσιν ἡμῖν, διαχύνει τὴν εὐημερίαν ἐπὶ πάσας τὰς
κλάσεις τοῦ λαοῦ. Ναί· ἀλλὰ ἂν συνεπεία τούτου
διαδίδῃ ἐπίσης καὶ τὴν ματαιότητα, τί συμβῇσεται;
Τὸ ἐξ αὐτῆς εὐεργετήμα ἔσεται ἀπλῶς φαινόμενον·
κάλλιον λοιπὸν καὶ ἀσφαλέστερον κρίνοντες, βλέ-
πομεν τὰ πλεονεκτήματα ἐξαγοραζόμεναι ὑπὸ ἐλ-
λείψεων, καὶ τὴν κοινωνίαν ἐμμένουσαν εἰς ἡν καὶ
πρότερον κατέστασιν. Τίς ὅμως ἀρκεῖται εἰς τὴν

τεσημένην αὐτὴν παρηγορίαν; Γενικὸν τι ἐλάττωμα φέρει ἐπὶ τοῦ ἔθνους συνεπείας, αἵτινες ἐπὶ τῆς εὐπραγίας αὐτοῦ ἔχουσιν ἰσχυροτέραν ἐπιρροὴν ἢ τῆς βιομηχανίας αἱ ἐπινοήσεις καὶ τῶν οἰκονομολόγων οἱ συλλογισμοί. Ἀπαρατήρητος ὅλως παρέρχεται ἡ ἐνέργεια, ἥν ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἀσκοῦσι δύο σημαντικώτατα ἠθικὰ γεγονότα, πρῶτον τὸ τῆς ἀπομιμήσεως ἐνστικτον, καὶ ἡ ἰδιαιτέτης δεύτερον λογικῇ, ἡ καὶ ἄκοντας ὁδηγοῦσα ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ φαινομένου εἰς τὸ πραγματικόν. Ἐὰν φέρω τὰ αὐτὰ οἷα καὶ ὁ ὁμοίός μου ἐνδύματα, πρὸς τί μὴ ζῆσω ὡς ἐκεῖνος; Εἰμὶ πτωχός! ἀλλ' ἡ βιομηχανία μοι παρέχει εὐωνα τὰ πράγματα, ὅσα πρότερον προσεῖτα μόνοις τοῖς πλουσίοις ὑπῆρχον, οἷον ἐνδύματα, ἐπιπλα, ἔτι καὶ πολυτελείας ἀντικείμενα. Ἡ βιομηχανία μὲ περιενδύει τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἀνέσεως· ἀπαίσιον δῶρον! πρὸς τί δὲν μοι δίδει καὶ τὴν ἀνεσιν αὐτὴν; αἱ εὐκολίαι, ἃς μοι παρέχει, ἐξυπνίζουσιν ἐν ἐμοὶ ὀρέξεις, ὁποίας δὲν εἶχον πρότερον καὶ ἀναπτύσσουσι τὰ αἰσχρὰ ταῦτα ἐλαττώματα, τὴν ζήλοσύνην καὶ τὴν ματαιότητα. Ἡ ζήλοσύνη ὅμως εἶναι ὀλεθρία τῇ καρδίᾳ τροφή. Ὅπως εὐχαριστεῖται τις εἰς μόνην αὐτὴν πρέπει νὰ ζῇ βίον ἀπληπισμένον καὶ ποταπότατον. Ἀλλ' ἡ ματαιότης πλείονα διχθεῖται μέσα· γινώσκει τὴν τῶν πάντων μεταμόρφωσιν, διδάσκει τὸν ἀπὸ μετρίου μισθὸν ἀποζῶντα ὅπως φέρῃ τὴν ἐπίδειξιν τῆς ἀνέσεως, τὸν ἀνέτως ζῶντα τὴν ἐπίδειξιν τῆς πολυτελείας, καὶ οὐδ' αὐτὸν τὸν πλούτιον παρορῶσα, ἐξωθεῖ αὐτὸν, ὅπως φρονήσῃ τὴν πολυτέλειαν τῶν βασιλέων. Διατρέχουσα πάσας τὰς βαθμίδας τῆς κοινωνικῆς κλίμακος, δημιουργεῖ θαυμάσια πανοράματα, οἰκοδομεῖ περιουσίας ἐπὶ ὑποθέσεων, στηρίζει τὴν ζωὴν ἐπὶ τῆς ἐπίδειξεως καὶ τῆς ἐπιφανείας, ἐγγυμονεῖ δὲ χιμαίρικὰς ὅλως ὑπάρξεις. Ποία ἡ πραγματικὴ περιουσία τοῦ δεινὸς προσώπου τοῦ πιτυλιζόντος τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισίων διὰ τῶν ὀχημάτων αὐτοῦ; Ὑποθέτουνσι τὰ περὶ αὐτῆς, οὐδεὶς ὅμως γινώσκει αὐτήν. Ποία ἡ πραγματικὴ κατάστασις τοῦ κομψοῦ ἐκείνου νεανίου καὶ τίνι τρόπῳ ἐπαρκεῖ οὗτος εἰς τόσας δαπάνας; Καί, ὅπερ μᾶλλον ἐνδιαφέρον, πῶς ὁ ἥσυχος ἐκεῖνος ἔμπορος, οὕτινος τὰ εἰσοδήματα εὐκόλως ἐκτιμῶνται, εὐρίσκει πόρους πρὸς τὸ ζῆν, ἔστω καὶ μετρίως; Τοῦτο ὑπάρχει μυστήριον, ὅπερ μόνος ὁ διάβολος γινώσκει βεβαίως.

« Δέλεαρ λοιπὸν καὶ ἀντικατοπρισμὸς ἀπλοῦς ὑπάρχει πᾶσα ἡ περίφημος αὕτη εὐπραγία. Ναὶ μὲν ἡ ἐνδεῖα πιέζει σήμερον ὀλιγωτέρους· ἐξ ἐναντίας ὅμως ἡ στενοχωρία ἐξηπλώθη ἐφ' ὅλων τῶν κλάσεων. Ἡ νέα κοινωνία ὁλόκληρος ἀποζῇ τὰς ἡμέρας καὶ εὐρίσκεται εἰς κατάστασιν ὅλως προσωρινήν, μὴ στηριζομένη ἄλλως ἢ διὰ παντοειδῶν ἐπινοήσεων, διὰ πιστώσεων, διὰ πανουργιῶν· ἐξοφλεῖ ἐν μέρει, οὐδέποτε ὅμως ὁλοσχερῶς τοὺς λογαριασμοὺς αὐτῆς. Ἡ ζωὴ ὑπάρχει δυσχερεστέρα ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην· διότι ἔνεκα προλήψεων νέων καὶ ἀπεχθεστέρων, παρὰ τὰς τῶν ἀρχαίων δεισιδαιμονίας, ἡ πτωχεία θεωρεῖται ἐν γένει ὡς κατάστασις αἰ-

σχρά. Ἐκαστος λοιπὸν προσπαθεῖ, ὅπως καταστή πλούσιος ἢ τοῦλάχιστον δειχθῇ τοιοῦτος ἡ πίστις τῶν συναλλαγῶν, ἡ ἐμπιστοσύνη, ἡ τιμὴ ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνῳ ἀγοράζεται. Ἐννοεῖ τις τότε εὐκόλως πῶς οἱ ἥττον ἐπιδοκιμαστέοι τρόποι εἰσὶν ἀναγκαῖοι, πῶς τὸ κοινωνικὸν ψεῦδος καὶ ἡ ἀγυρτεία ἔλαβον οἷας σήμερον ἔχουσιν ἑκτασιν καὶ ἑντασιν. Τὰ ἐγκλήματα ταῦτα ῥιζοβολοῦσιν ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τούτου ἐδάφους, ὑπὸ τῆς ματαιότητος ἀροθέντος. Ἡ ἀποστροφή τοῦ μετρίου καὶ ἡ δόξα τῶν ἀπολαύσεων καθίστανται ὁ φυσικὸς καὶ ἀνεκπλήρωτος θερισμὸς αὐτῆς. Ἡ ἀναπόφευκτος τιμωρία καταφθάνει· ἀδύνατος ἀποβαίνει πλέον, καὶ θελόντων ἡμῶν, ἡ καταστροφή τῶν καταχρήσεων τούτων· διότι κατέστησαν αὗται εἰς τῶν ὄρων τῆς ὑπάρξεως τῆς κοινωνίας.

« Ἴδου τινὰ τῶν ἀποτελεσμάτων, ὅσα ὀφείλομεν εἰς τὴν εἰδωλολατρειάν τῆς ὕλης καλλιεργημένης. Πανταχοῦ ἡ ματαιότης, καὶ ἐπομένως πανταχοῦ ἡ στενοχωρία, ἰσθὲν παρὰ πᾶσιν ὀρέξεσι ἀπολαύσεων καὶ ἀκολουθῶς ἡ χρεία μέσων καταλλήλων πρὸς θεραπείαν τῶν ὀρέξεων τούτων. Ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις συχνάκις ἐν ἐμοὶ ἐγέννησε σκέψιν τινα, ἣν ὑποβάλλω ἀπλήν, ὡς ἤλθεν, εἰς τὸν ἀναγνώστην, ὅπως οὗτος φέρῃ οἷαν ἂν ἐπιθυμήτῃ κρίσιν. Πολλάκις ἤκουσα λαλοῦντας τινὰς περὶ ἀνθρώπων διακεκριμένων καὶ ἐξόχων, καὶ ὅμως ὀλιγίστους ἀπῆντησα τοιούτους. Τὸ ἐξοχὸν (τὸ πλεῖστον ἐξοχὸν ἐξωτερικὸν ὅλως) ὅπερ ἀπένειμον τούτῳ ἢ ἐκείνῳ, εὔρον τὸ αὐτὸ σχεδὸν καὶ εἰς ἄλλον, ἰστάμενον συνήθως εἰς τὴν κατωτάτην κοινωνικὴν βαθμίδα. Χάριτι τρώντι τῆς ἐξισώσεως αὐτῆς, τῆς ἐπελθούσης διὰ τῆς ματαιότητος, ἣν ὑπεδείξαμεν, δὲν ὑπάρχουσι σχεδὸν διαφοραὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ πάντες ἔχουσιν ἐξίσου τὴν αὐτὴν ἐπιφάνειαν, τὰς αὐτὰς ὀρέξεις, καὶ διὰ κοινῆς καὶ χυδαίας ὅλως διακρίνονται πάντες ὑπεροχῆς.

« Ἐπανακάμψομεν ἤδη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἐπιρροῆς, ἣν ἡ βιομηχανία ἔσχε ἐπὶ τῶν ἠθῶν ἡμῶν. Ἡ βιομηχανία ἐδημιούργησε τὴν ὑπάρχουσαν πολυτέλειαν, ἥτις προκαλεῖ μὲν τὸν θαυμασμόν πάντων τῶν ἐπιπολαίως κρινόντων περὶ τῶν πραγμάτων, ἐστὶ δὲ ἐκ τῶν ἐλεεινοτέρων ἐπινοήσεων, ὅσας ποτὲ προήγαγεν ἡ φαντασία. Ἡ πολυτέλεια αὕτη οὐδὲν φέρει τὸ ἀνθρώπινον· δὲν χρησιμεύει πλέον ὅπως καλύπτῃ καὶ περιβάλλῃ τὸν ἄνθρωπον· ἀπώλεσε πάντα χαρακτῆρα ἀριστοκρατικόν. Αἱ κατοικίαι αἱ σημεριναὶ οὐδόλως φέρουσιν εὐγενῆ ἐπιφάνειαν, οὐδεμίαν ἔχουσι φιλοκαλίαν ἢ τέχνην. Ἡς ὁ πλούτος αὐτῶν συνίσταται εἰς τὰ ἐπιπλα καὶ τοὺς στολισμούς. Ἐν αὐταῖς ζῇ ὁ ἄνθρωπος ὥσπερ ἐντεταφισμένος μεταξὺ σωροῦ παραπετασμάτων, μετὰ ζῆς, ταπητῶν καὶ ὑέλων, ὑφ' ὧς καὶ ἐξαλείφεται. Ὁ χρυσὸς στίλβει ἐπὶ πάντας τοὺς τοίχους καὶ ἡ πολυτιμότερα ὀθόνη χρησιμεύει πρὸς κοινοτάτην χρῆσιν. Εἰς τὰς οἰκίας ἡμῶν ὑπάρχει πλημμύρα πλούτου καὶ ἄφρων ἀφθονία, ἀπὸ τῆς πολυτελείας ἡμῶν αἰρούσα πάντα τύπον καλλονῆς. Ἡ πολυτέλεια αὕτη, ἐστὲρρημένη μεγαλείου αὐστηροῦ καὶ εὐγενείας, μοι ἐφάνη

πάντοτε φέρουσα χαρακτήρα ἀπώστικόν καὶ κοινόν ὅλως, τὰ ἐπιπλά αὐτὰ ἔχουσιν ἀγνοῶντινα σφραγίδα ἀκάθαρτον, οἱ στολισμοὶ οὗτοι ὄξουσιν ἀταξίας, τὰ φατνώματα ἐκεῖνα ἀναμιμνήσκουσι τὸ θέατρον, ὅλα δὲ τὰ πλούτη αὐτὰ τὰ πραγματικώτατα φέρουσι τὸ ἔωλον καὶ τὸ ἐπιπόλαιον. Καὶ ἄκων ἐρωτᾷ τις ποῖος ὁ κάτοικος τοῦ οἰκήματος τούτου, ἐμπρέποντος μᾶλλον εἰς ἑταίραν ἢ εἰς Νακίπην (Ναβάβ) τῆς Ἀνατολῆς. Συχνὰ δὲ ἐκπλήττεται ἀκατασχέτως μανθάνων, ὅτι ὁ κύριος αὐτοῦ εἶναι ἀπλοῦς ἀστὸς, πλούσιος καὶ φρόνιμος, ἄγων βίον ἐντιμον καὶ μάλιστα ἀπλούστατον, ὅστις ὅμως συνέλαβε τὴν παράδοξον ιδέαν, ὅπως ρυθμίσῃ τὴν ἐστίαν αὐτοῦ ὡς σκηνὴν θεάτρου ἢ αἰθουσάν ἑταίρας. Καὶ ὅμως ὑπὸ τὴν τεχνικὴν ἐποψὴν τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον προϊόν τῆς βιομηχανίας ὑπάρχει ἡ πολυτέλεια, αὕτη ἡ διαφορουμένης προσωπίδος καὶ ἀγροίκου ὅλως λεπτότητος. Πολλάκις ἐρρέθη, ὅτι ἡ βιομηχανία φρονεῖ τὴν τέχνην· δικαιότερον δυνάμεθα εἰπεῖν ἡ βιομηχανία ἐξαχρειοῖ τὴν τέχνην, διότι ὁσημέραι ἀπλῶς καλλωπιστικὴν καὶ κοσμητικὴν καθιστᾷ αὐτήν. Τὰ ἐπιπλά, τὰ ὀρειχάλκινα κατασκευάσματα, τὰ ἀγάλματα, αἱ ὀθόνη, ἰδοὺ ποία ἡ πλαστικὴ ἡμῶν τέχνη, ποία ἡ γλυπτικὴ ἡμῶν καὶ ποία ἡ ζωγραφικὴ ἡμῶν. Ἐὰν ἀληθεύῃ, ὅτι εἰς τὰς τέχνας ἀντανακλᾷ ἀκριβῶς ἡ ζωὴ ἡ κοινωνικὴ, ἡλιθεράν ὅλως ὥς συλλάβωμεν τὴν περὶ ἡμῶν ιδέαν. Ποία ἡ τέχνη ἡμῶν! ἔχομεν ἀντὶ Πραφῆλων καλλωπιστὰς γείσων, ἀντὶ Μιχαὴλ Ἀγγέλων ἰχνογράφους ὑφασμάτων, καὶ ἐφόρους ὑπερτάτους τῆς φιλοκαλίας, τοὺς ταπητοποιούς. Κατὰ δικαιοσύνην φερόμενοι δὲν δυνάμεθα ν' ἀρνηθῶμεν, ὅτι ἡ βιομηχανία νέας προόδους ἐχάραξεν εἰς τὰς τέχνας, ἀντικαταστήσασα τὴν τοῦ ἀνθρώπου εὐφυίαν διὰ τῆς ἐνεργείας φυσικῆς δυνάμεως· οὕτως ἡ ἡλιοτυπία ἀπαλλάσσει ὑμᾶς τῶν Τιτιάνων, ἡ δὲ φωτογραφία τῶν Μάρκων Ἀντωνίων. Καὶ οἱ μὲν φρενητιῶντες ὁπαδοὶ τῆς νεωτέρας προόδου λειποψυχοῦσιν ἐκ θαυμασμοῦ πρὸ τῶν ἔργων τοῦ θαυμασίου τούτου ζωγράφου, τοῦ ἡλίου· εἰς ἡμᾶς ὅμως αἱ ἐπινοήσεις αὐταί, καθὼς καὶ πᾶν τὸ μηχανικὸν καὶ ἐστερημένον ἠθικοῦ καὶ ἀνθρωπίνου τύπου, ἐμπνέουσιν ἐνθουσιασμόν εἰς ἄκρον μέτριον.

« Ἰδοὺ τίνα τῶν ἐλαττωμάτων, ἅτινα ἐπὶ τοῦ παρόντος προήγαγεν ἡ βιομηχανία, ἀκανόνιστος μείνασα. Ὅποιον ὅμως ἐπιφυλάσσει ἡμῖν μέλλον; Φεῦ! ἐκ τῆς παρατηρήσεως σημείων τινῶν ὀδηγούμενοι, βλέπομεν ἡλιθερώτερον τοῦ παρελθόντος τὸ μέλλον τοῦτο. Αἱ πρὸ ἡμῶν γενεαὶ ἔσχον εἰσέτι προσόντα τίνα, ἅτινα συγγνωστὴν καθιστῶσι τὴν πλάνην καὶ τὰ ἐλαττώματα. Αἱ ὁσημέραι ὅμως αὐξάνουσαι γενεαί, καὶ αἱ μόλις εἰς τὴν ζωὴν εἰσερχόμεναι, προμηνύουσιν, ὅτι ἀκριβώτατα ἐξαγοράσουσι τὴν ἀδράνειαν καὶ τὴν δειλίαν τῶν πατέρων αὐτῶν, οἵτινες δὲν ἔσχον τὴν καρτερίαν, ὅπως ἀπορρίψωσι θαρράλῶς πᾶν ἠθικὸν αἰσθημα καὶ πᾶσαν μέριμναν ἐπὶ τὰ μὴ ὕλικά συμφέροντα. Οἱ νέοι οὗτοι ἐμποιοῦσι φρίκην. Μὴ ζητῆτε ἐν αὐτοῖς τί νεαρόν, ἢ τίνα

τῶν ὑψηλῶν ἐκείνων φαντασιοληξίων, ἢ τὴν θέλγυσαν ἀκηδίαν, τὴν χαρακτηρίζουσαν τὴν νεότητα. Ὁ βίος ὁ ἱπποτικὸς, ὅστις ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀντιπαρήλθεν, ἐπέξει τοῦλάχιστον εἰς τὰς γενεάς, αἵτινες ἐτησίως διεδέχοντο τὰς προηγουμένας ἐν τῇ ζωῇ· σήμερον ὅμως ἡ πεζὴ πραγματικότης ἀντικατέστητεν εἰς τὸν νέον ἄνθρωπον πᾶσαν τὴν τρέφουσιν ἄλλοτε αὐτὸν φαντασίαν. Βιαίοι, αἰσχροκερδεῖς, ἀνιλεῖς, ὡς τοκογλύφοι ἀποχαλκωθέντες ὑπὸ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν, ἐστερημένοι παντὸς αἰσθήματος συμπαθείας, ὡς γηραιοὶ στρατιῶται, πολλὰς διελθόντες λύπας καὶ πολλὰς ἰδόντες σφαγὰς, οἱ νέοι διώκουσι σήμερον διὰ τῆς αὐτῆς ὁρμῆς τὸν πλοῦτον, ὡς ἄλλοτε ἐδίωκον τὰς ἡδονάς. Δὲν φέρουσιν ἐν ἑαυτοῖς πάθη, δὲν τρέφουσιν ἐρωτὰ· ἡ καρδία αὐτῶν ὑπάρχει κενὴ καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν διαρρέει ψυχρόν. Τρέμετε οἱ σφίγγοντες τὴν χεῖρα αὐτῶν, διότι εἰσὶν ἐπίφοβοι καὶ ἐπικίνδυνοι, ὡσεὶ ἀπὸ μακροῦ χρόνου ζῶντες. Φαίνεται, ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν ἐκληροδότησαν αὐτοῖς μετὰ τοῦ αἵματος πᾶσαν τὴν πείραν, πᾶσαν τὴν ξηρότητα καὶ τὸν δισταγμὸν τῶν σκεπτικῶν, ὅσον πέντε ἢ ἑξ γενεαὶ ἐπεσώρευσαν. Δὲν πιστεύουσιν εἰμὴ εἰς ἓν καὶ μόνον πρᾶγμα, εἰς τὸ ἀργύριον, ἄλλον δὲν ἔχουσι Θεὸν εἰμὴ τὸν πλοῦτον, καὶ οὐδεμίαν ἄλλην παρ' αὐτὸν ἀναγνωρίζουσι δύναμιν ἐν τῷ κόσμῳ. Εὐκαμπτοί, ἐπιδέξιοι, δόλιοι πρὸς ἀπόκτησιν πλούτου καὶ πρὸς μόρφωσιν σταδίου, ἀναπτύσσουσι δραστηριότητα, ἐνέργειαν, ἐπιμονὴν, ὁποῖαν οὐδέποτε μοναχὸς κατέβαλεν, ὅπως ἀποκρούσῃ τὰς παγίδας τοῦ διαδόλου καὶ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐκρίζωσῃ πᾶν ἐνορμον τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου. Οὐδὲν τοὺς νέους τῶν ἡμερῶν ἡμῶν συνταράσσει, καὶ ἀποστρέφει ἀπὸ τοῦ σκοποῦ αὐτῶν· παραιτοῦσιν ὅ,τι δὲν ἐννοοῦσιν· ἡ περιέργεια δυστυχῶς δὲν καταλέγεται ἐν ταῖς ἐλλείψεσιν αὐτῶν. Ἀκίνητοι καὶ ἀδιάφοροι βλέπουσι πρὸ ἑαυτῶν τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὰς πολιτικὰς μεταβολάς· αὗται δὲν ἐνδιαφέρουσιν αὐτούς. ἔχουσιν ἐλαττώματα ἄνευ τῶν προσόντων αὐτοῖς, καὶ προσόντα ἄνευ τῶν ἐλλείψεων αὐτῶν· γινώσκουσιν ἀπέχειν, ἀλλὰ δὲν ἀγαπῶσι τὴν ἀποχὴν· εἰσὶ δραστήριοι, ἀλλὰ δὲν ἀγαπῶσι τὴν ἐργασίαν· ἄσπαστοι ὄντες, δὲν ἔχουσι τὸ αἰσθημα τῆς ἡδονῆς. Τοιαύτη, δυστυχῶς, πιστὴ καὶ οὐδόλως ὑπερβολικὴ, ἡ εἰκὼν τῶν εἰς τὴν ζωὴν προκυπτουσῶν γενεῶν. Καὶ αἱ γενεαὶ αὗται ὑπισχνοῦνται ἡμῖν κοινωνίαν κατ' εἰκόνα αὐτῶν, ἐν ἣ μόναι δύνανται νὰ ζήσωσι, κοινωνίαν δηλαδὴ σκληράν, ἀνιλεῖν, ἐγωϊστικὴν, ἀφ' ἧς ἐκλείψει πᾶσα σκιὰ ἀφοσιώσεως καὶ δι' ἧς πραγματοποιηθήσεται κατὰ λέξιν τὸ ἀξίωμα τοῦ Θωμᾶ Χόββεσ (Thomas Hobbes), ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι ἡ φυσικὴ κατάστασις, καὶ, ὅτι φύσει ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ νέαι αὗται γενεαί, ἐν αἷς ἀναμφισβόλως, καθὼς ἐλπίζομεν τοῦτο πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου, ἀριθμοῦνται καὶ πλεῖστα εὐγενεῖς καρδίαι, αἱ γενεαὶ αὗται, λέγω, εἰσὶ τὸ τελευταῖον καὶ μᾶλλον ἐπίζηλον προϊόν τῆς βιομηχανίας. Ἡ βιομηχανία πλάττει τὴν κοινωνίαν κατ' εἰκόνα ἑαυ-

της, κατεργάζεται ψυχὰς σκληρὰς, ὡς τὰς μηχανὰς αὐτῆς, καὶ καρδίας ξηρὰς, ὡς τὰ προϊόντα αὐτῆς. »

Γ.

Φιλάνθρωπος καὶ εὐαίσθητος ἀναγνώστης πῶς δὲν ἐμπλήττεται, πῶς δὲν συναφρᾷ ἀναγινώσκων ἱερῆς ἀδὰ τοιαύτην; Οὐχὶ κάλαμος ξένος, ἀλλὰ κάλαμος οἰκίης, ἀπτόμενος καὶ εἰς τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ ἰδίου συμφέροντος τὸ δοχεῖον, παριστᾷ ἡμῖν τὴν φρικώδη ταύτην εἰκόνα.

Ἐὰν ἐν ἑαυτοῖς ἐτρέφομεν καρδίαν βάρβαρον καὶ οὐχὶ χριστιανικὴν, ἐὰν ἡ χαιρεκακία μόνῃ ἐμεγάλυνον ἡμᾶς, ἴσως ἐπεγελοῦμεν ἐπὶ τὴν τοιαύτην θρηνωδίαν, ἐκδίκησιν τῶν δεινῶν καὶ τῶν στεναγμῶν ἡμῶν εὐρίσκοντες εἰς τὰς ἀτυχίας καὶ τοὺς στεναγμοὺς τῶν ἄλλων, δικαιολογούντες δὲ τὸ παρὸν ἡμῶν, διὰ τῆς ἐπιδείξεως παρόντος ἄλλου, χειρόνος τοῦ ἡμετέρου. Ὅπερ ὅμως καὶ ἀρχόμενοι εἶπομεν, τοῦτο καὶ ἤδη ἀπὸ βάθους καρδίας ἐπαναλαμβάνομεν. Τὰ παθήματα τῶν ἄλλων ἅς χρησιμεύσωσιν εἰς μάθημα ἡμῶν. Ἄς ἴδωμεν, ἅς ἀκούσωμεν τὰς παρεκτροπὰς τῶν ἄλλων, οἵτινες μόνον καὶ μόνον, διότι παρεδόθησαν εἰς τὸν ἄψυχον ὕλισμὸν, διότι παρημέλησαν καὶ τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν, διότι κατεπάτησαν τὴν θρησκείαν, ἐπομένως καὶ τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅπως αὐτοὶ οὗτοι ὁμολογοῦσι, παρέστησαν καὶ παριστάνουσιν ἐξαμβλώματα οὐ μόνον φιλολογικὰ, ἀλλὰ καὶ πολιτικὰ καὶ κοινωνικά. Ἄς στρέφωμεν αἰωνίως τὸ βλέμμα ἡμῶν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἡμῶν ἐλληνικὴν παράδοσιν, ἅς μὴ λησμονῶμεν ἑαυτοὺς, ἐὰν θέλωμεν ὅπως καὶ ὁ Θεὸς μὴ λησμονήσῃ ἡμᾶς· ἐὰν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀποτρέψῃ ἀφ' ἡμῶν μάτην ἐκζητήσωμεν ἐφεξῆς ἀνάστασιν ἢ σωτηρίαν. Μὴ λησμονήσωμεν ποτὲ τὸ θεῖον ῥῆμα, « Ἡ πίστις συνήγαγεν ἡμᾶς ἐπὶ τὸ αὐτό. » Τὴν πίστιν ἀκριβῶς ἔχοντες ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, αὐτὴν προσκυνοῦντες κοινὴν ἔχομεν ἰδέαν, κοινὰς ἔχομεν καὶ ἐλπίδας καὶ εὐκολοὺς τότε ὑπάρχει κατωρθωμάτων ἐνδόξων καὶ περιφανῶν ἢ ἐπίτευξις. Ὁ Κύριος εἶπε « ὅπου εἰσὶ δύο ἐν τῷ ὀνόματι μου ἐκεῖ εἰμὶ καὶ ἐγὼ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ! » Ἀρχὴ ὄντως θεία, ἐντολὴ οὐρανία !

Πόσον ὅμως δικαιούμεθα πρὸς κομπασμὸν καὶ ὑπερηφάνειαν, τοιαύτης παραδόσεως ὑπάρχοντες κληρονόμοι, ὅταν τοὺς εἰς παράλυσιν εὐρισκόμενους βλέπωμεν, ἐκζητοῦντας ἱαματικὸν ἄρρωμα εἰς τὴν παράδοσιν ἡμῶν; Ἀληθεύει μὲν, ὅπως πικρὰ πείρα ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἀπὸ τοσούτου καιροῦ, ἀληθεύει δυστυχῶς, ὅτι κληρονόμοι ἀνάξιοι καὶ δοκησίσοφοι, κύνες πανδοχείων τῆς διακηρητικῆς πενίας, οὐ μόνον ἐπικρίναν καὶ ἐπικρίνουσιν ἐτι τὸν βίον καὶ τὴν πολιτείαν τῶν ἀρχαίων ἐλλήνων, παριστῶντες αὐτοὺς ὡς ληστὰς καὶ κακούργους, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλογίαν αὐτῶν ἀφορίζοντες, φευκτέαν ὕλως συνιστῶσιν εἰς πάντας, καθὼς διαφορὰς καὶ ἐκφρασίσεως ἐργάζονται ! Ἀληθῶς τὰ ἐλληνικὰ γράμματα, τύπον τῆς

ζωῆς καὶ ῥυθμὸν φέροντα, ἀπῆρσκαν εἰς ἀνθρώπους ὁποίους ὁ Κινὲ καὶ ὁ Μοντεγκκιὸ ἀνωτέρω περιέγραψαν, αἱ δὲ πράξεις αὐτῶν ζωηρότερον ζωγράφουσιν. Ἐπέπρωτο ἡ ἐποχὴ ἡμῶν, ἡ τὴν καύχησιν τοῦ πολιτισμοῦ φέρουσα καὶ ἐπὶ τῇ ἐπιστημονικῇ προόδῳ κομπάζουσα, ἐπέπρωτο, λέγομεν, ἵνα ἐπιχειρήτῃ καὶ τοῦτο, ἀξιοθύμαστον ὄντως ἐπιχείρημα· διότι, ἐὰν τις κλίνῃ τὸν αὐχένα πρὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ἐξόχων αὐτῆς ἐμφάνισεων, οὐχ ἥττον καὶ τῆς παραφορᾶς καὶ τῶν ἐγκλημάτων τὸ μέγεθος ἐκθαμβοῖ τὸν θεατὴν καὶ προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν αὐτοῦ, εἰ καὶ θαυμασμὸς τοιοῦτος τὴν ἐπιφάνειαν μόνον τοῦ πραγματικοῦ φέρει.

Ἀλλὰ ἐὰν ὁ Ἰωσήφ δὲ Μαῖστρος, ἐκζητήσας τὴν τῶν ἐλλήνων ἐκφράσειν καὶ τὴν παράστασιν αὐτῶν ὡς ἀπλῶν πηθίκων (3), εὗρε μινητὰς ἄλλους καὶ μαθητὰς ὑπερβάντας αὐτὸν, οὐχ ἥττον ὅμως ἐτυχε καὶ ἀντικρούσεως εὐγενούς, ῥωμαλέας καὶ βεβαίως καταβαλλούσης αὐτὸν, εἰ μὴ ἡ ἀσίενη, γενικωτέρα οὐσα, ἀφήρει πᾶσαν παντελοῦς νίκης ἐλπίδα. Πᾶσαι σήμερον αἱ εὐγενεῖς καὶ φιλάνθρωποι ψυχαί, αἱ ἐπιφωνοῦσαι πρὸς τὴν Εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν τὸ τοῦ Ἱερεμίου, « ἀπόπλυνε ἀπὸ κακίας τὴν καρδίαν σου » Ἱερουσαλὴμ, ἵνα σωθῇς, » πᾶσαι αἱ ψυχαί αὐταὶ χαρακοῦνται ὀπισθεν τῆς ἐλληνικῆς σοφίας. Τὴν παρήγορον δὲ ταύτην φωνὴν ἀνδρῶν, ἀνωτέρων τῆς ἐποχῆς αὐτῶν, τὴν φωνὴν τῶν ἀγωνιούντων ὅπως κεντήσωσι λήθαργον σῶμα, οὐ μόνον, ὡς πολῖται τοῦ κόσμου θαυμάζομεν, ἀλλὰ καὶ ὡς τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους μέλη καὶ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ ἀναγκαῖοι καὶ νόμιμοι κληρονόμοι, μετὰ χαρᾶς καὶ εὐγνώμονες ἀποδεχόμεθα. Ἐὰν ἡ γνώμη τῶν τοιούτων, φωνὴ ἀσθενῆς καὶ ἄτονος σήμερον, πνίγεται εἰς τὴν λαίλαπα παραφορᾶς ἄλλης, ὑπερισχύουσά ποτε καὶ ἀναφαινομένη, μετὰ τὴν καταστρεπτικὴν καταιγίδα, δὲν θέλει ἄρα πείσει τοὺς ἀπατηθέντας, ὅτι ἡμεῖς, κληρονόμοι τοιούτων ἀνδρῶν, ὁποῖοι οἱ Ἕλληνες τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπάρχομεν ἄξιοι ἐξαιρέτου ὑπολήψεως καὶ ἀρωγῆς ;

Μεταξὺ τῶν περὶ Ἑλληνικῆς φιλολογίας ἐσχάτως γραφέντων καὶ ἐν συντόμῳ πολλὴν ἐννοίαν περιεχόντων, ἄξιον δημοσιεύσεως ἐκρίναμεν τὸν λόγον τοῦ καθηγητοῦ *Martha* (*Martha*) ἐν διὰ πολλῶν ἐπαίνων ἐδημοσίευσεν ἡ σπουδαία Γαλλικὴ *Egnerie* τῶν συζητήσεων. Τοῦ εἰταγωγικοῦ τούτου λόγου καταχωρίζομεν τὰ ἐπόμενα τεμάχια, μᾶλλον τῶν ἄλλων ἄξια μνείας.

Δ.

« . . . Δίδαγμα καὶ μάθημα ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἐξάγων, ὁμιλῶ, Κύριοι, περὶ μόνης τῆς ἡδονῆς, ἣν φέρει ἡ ἐλληνικὴ φιλολογία. Τὸ μάθημα τοῦτο ἀνευρίσκωμεν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, τῆς ἀγνότητος καὶ τῶν τελειοτήτων αὐτῆς. Πολ-

(3) *Idi Du Pape, par le comte Joseph de Maistre*, σελ. 436 καὶ ἐπόμεναι.

λάκις ἤδη ἐβρέθη, ὅτι τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῇ φιλο-
γίᾳ ταύτῃ εἶναι ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἰδανικοῦ. Εἰ καὶ
πολλὰκις ἡ ἀλήθεια αὕτη ἐπανελήφθη, οὐχ ἦττον
ὁμῶς ὑπάρχει ἀξία μελέτης βαθείας, μάλιστα κατὰ
τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ τέχνη ἐγένετο αἰ-
σθητικὴ ὅλως καὶ ἀγροῖκος, συναμύνει δὲ πρὸς τὰ
φαιλότατα τῶν ἐνόρμων τῆς φύσεως ἡμῶν. Δὲν ἀ-
ποπειρῶμαι ὁρισμὸν τινα τοῦ ἰδανικοῦ τούτου, τοῦ
καθωραίνοντος πάσας τὰς φιλολογικὰς καὶ τεχνικὰς
τῶν ἐλλήνων συλλήψεις· τὸ τοιοῦτον ἐπιχειρημα-
τικὸν ἀπαιτεῖ λεπτότητα, ἣτις ἐμελλεν ἐκπληρῆσαι ὑμᾶς,
καὶ ἀπὴν ἐλαφροτάτην, εὐλογώφανῶς περιπλέκου-
σαν ἴσως τὸν Καθηγητὴν. Δυνατὴ ὁμῶς καὶ ὡ-
φέλιμος συνάμα ὑπάρχει ἡ ἐκθεσις τῶν ἐνόρμων δια-
κρημάτων, τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων τῶν ἐλλήνων,
δι' ὧν κατώρθωσαν οὗτοι τὴν δημιουργίαν τέχνης
οὕτως ἀκηλιδώτου κατὰ τε τὸ ὁρεκτικὸν καὶ κατὰ
τὸν ἠθικόν.

« Γινώσκωμεν ὁμῶς, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, βε-
βητισμένος ἐντὸς τῆς πλάνης τῶν δεισιδαιμονιῶν
τῆς εἰδωλολατρείας, δὲν ἀνεζήτησε, κατὰ τὰς ὡ-
ραίας ἐποχὰς τῆς φιλολογίας του τὴν ἐσωτερικὴν
καθαρότητα, οὐδὲ τὰ μυστηριώδη θέλητρά, ἅτινα
μόνη ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ὑπέσχετο καὶ ἠνεγκεν
εἰς τὸν κόσμον. Οἱ Ἕλληνες οὐ μόνον δὲν καταφρό-
νουν, ἀλλ' ἐθαύμαζον μάλιστα καὶ περιέγραφον πι-
στῶς τὴν ὕλην καὶ τὴν φύσιν. Ἡ δὲ χώρα αὐτῶν,
ὑπὸ ἡλίου τόσῳ λαμπροῦ καὶ ὡραίου φωτιζομένη,
προεκάλει αὐτοὺς εἰς ἐκπληξιν καὶ θαυμασμόν πρὸ
τῆς ὕλης καὶ ἐπιγείου ὡραιότητος. Πανταχοῦ οἱ
Ἕλληνες εὗρισκον περὶ ἑαυτοὺς αἰσθητικὰ θέλητρά.
Τὸ γλυκὺ καὶ εὐκράες κλίμα αὐτῶν, ὅπερ παρέσχε
εἰς τοὺς εὐτυχεῖς τούτους λαοὺς εἰρηναίας διασπα-
δάσεις, ἡ ἀδιάκοπος θέα φύσεως ὡραίας, φερούσης
τὴν ψυχὴν ἐκτὸς τοῦ σώματος καὶ ἀνυψούσης αὐτὴν
ἐν ἑαυτῇ, θρησκεία ὅλως ἀνθρώπινος, τὸν ἀνθρώπον
παραφέρουσα καὶ ὑπερήφανον καθιστῶσα, καθὺ πα-
ριστάνουσα αὐτῷ πανταχοῦ, ἐν τῷ οὐρανῷ τε καὶ
ἐν τῇ γῇ, εἰς τὰ δάση, ἐπὶ τῶν ὄρεων καὶ ἕως αὐ-
τῆς τῆς οἰκιστικῆς ἐστίας μυρίας θεοτήτας, ὧν ἡ καλ-
λονὴ ἐδείκνυτο ἀπονέμουσα σέβας εἰς τὴν ἀνθρώπινον
φύσιν, ἡ νεαρὰ τέλος καὶ νευρώδης φαντασία λαοῦ
νεανίου, ἀφωσιωμένου πρὸ παντός εἰς πᾶν τὸ θέλγον
τὰς αἰσθήσεις, τὸ πᾶν ἐν γένει ἐδείκνυτο, ὡς ἀπο-
δίδον εἰς τὴν ἐλληνικὴν τέχνην τὴν ὕλην. Χά-
ριτι ὁμῶς εὐτυχιστάτων νοητικῶν δώρων, χάριτι
τῆς νεότητος τῆς φαντασίας αὐτῶν, ἣτις δὲν ἐξήν-
ταλσε τότε τὸ ὡραῖον, χάριτι τέλος τῆς θρησκείας
αὐτῆς, ἣτις ὅσῳ καὶ ἂν ὑπῆρχε ὀγκώδης, ἐπλεο-
νέκτει τοῦλάχιστον κατὰ τοῦτο, ὅτι, διὰ τῆς ἀπο-
θεώσεως τῆς ἀνθρώπινου φύσεως, ἀπῆλλασεν αὐτὴν
τῶν ἐπιθέσεων καὶ τῶν βεβηλώσεων τέχνης κατω-
τέρης, οἱ Ἕλληνες πανταχοῦ ἐπραγματεύθησαν τὴν
μὲν φύσιν μετ' ἐρώτος, τὸν δὲ ἀνθρώπον μετὰ σε-
βασμοῦ. Καὶ ὁμῶς τῶν ἐλλήνων ἡ τέχνη δὲν ὑπῆρχε
περίφοβος καὶ δειλή· οὐδέποτε οἱ Ἕλληνες ἐκλείσθη-
σαν ἐντὸς τῶν στενῶν ὁρίων, ἐν οἷς ὄρεζις πεφοβι-
σμένη ἡ φαντασία ζῆρὰ ἐφυλάκισεν ἐνίοτε τὰς φι-

λολογικὰς δημιουργίας τινῶν ἐκ τῶν νεωτέρων λαῶν.
Τούναντίον τόλμη γενναϊόφων, ἡ ἀνάγκη τοῦ εἰκονί-
ζειν τὰ πάντα ἠνέψε πρὸ αὐτῶν ὁλόκληρον τὸ πεδίου
τῆς τέχνης. Καὶ οἱ ἀτρόμητοι οὗτοι τεχνῖται, οἱ
περιέργοι αὐτοὶ θεωρηταὶ τῆς ἀνθρώπινου φύσεως,
ἀπετόλμησαν κατὰδασιν μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν σφο-
δρειοτάτων βαράθρων τῆς φύγης καὶ ἐπὶ τοῦ θεά-
τρου αὐτοῦ παρέστησαν, χωρὶς φόβου ἐρεθισμοῦ
τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς καρδίας τῶν θεατῶν, τὰ
φρικωδέστατα τῶν ἐγκλημάτων, ὧν ἡ σπάνις φέρει
εἰς φρικίαν τὴν φαντασίαν. Ἐδείξαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ
τῆς σκηνῆς Οἰδίποδα αἰμομύκτην, Ὀρέστην πατρο-
κτόνον, Φαίδραν λυμαινομένην ὑπὸ τῶν ἀπεχθε-
στέρων παραφορῶν τοῦ παθους, προβαίνοντες δὲ καὶ
περαιτέρω δὲν ὑπεχώρησαν οὐδὲ ἐνώπιον τῆς περι-
γραφῆς τῶν φυσικῶν βασάνων καὶ παθῶν. Ἀναμνη-
σθώμεν πρὸς στιγμήν τοῦ Προμηθέως, ἀλυσιδέτου
ἐπὶ τοῦ ἱλαστηρίου βράχου του, οὕτινος ἡ σὰρξ
σπαράσσει καὶ τινάσσεται ὑπὸ τὴν σφύραν τῆς δυνά-
μεως καὶ τῆς βίας· ἀναμνησθώμεν τοῦ φιλοκλήτου,
περιγράφοντος, διὰ φωνῶν κεκομμένων, τὸ καταβιβάζον-
τον αὐτὸν ἀκάθαρτον τραῦμα ἀναμνησθώμεν τέλος
τοῦ Ἡρακλέους, κατατληκομένου ὑπὸ τοῦ ἀλεβρινοῦ
χιτῶνος τῆς Ληϊανείρας, καὶ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς αὐτοῦ
θρήνοις σύροντος τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ ἕως τῶν
ἀπωπιάτων τῆς φρίκης καὶ τοῦ οἴκτου. Διὰ τίνας ἐν-
τυχθεῖς προνομίους, διὰ ποίας εὐφυεῖς τέχνης οἱ Ἕλ-
ληνες κατώρθωσαν, ὅπως ἀνεκτὴν καταστήσωσιν εἰς
λαὸν λεπτοῦσθαι τὴν φρίκην θεαμάτων τοιούτων; Κα-
τώρθωσαν τοῦτο, ἀναμνησθώμεντες εἰς τὰ φρικώδη ταῦ-
τα ἀντικείμενα τὰ ὑψηλότερα αἰσθήματα, κατάρ-
θωσαν τοῦτο διὰ ἐξαισίου ὅλως τεχνήματος, ἀνυ-
ψοῦντες τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῆς ἀπεχθείς ταύτας δυ-
στυχίας καὶ τάσσοντες αὐτὴν πρὸ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν
ἀτυχῶν τούτων προσώπων. Τοῦ ἥρωος τὸ ἀγόγγυ-
στον, ἡ ἀκλόνητος αὐτοῦ καρτερία, ἡ ἐνδοξὸς αὐτοῦ
ἀντοχὴ τῇ τυρανίᾳ τοῦ πεπρωμένου, ὁλόκληρον
τέλος τὸ παθητικὸν ἐκεῖνο μεγαλεῖον, τὸ πληροῦν
τὰς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους,
ἀπηνυγένισε τὰς τρομερὰς ταύτας εἰκόνας καὶ πᾶσαι
αἱ ἐντυπώσεις τοῦ συγκεινημένου, τοῦ τεταραγμέ-
νου καὶ ἐπτοημένου θεατοῦ συνεχωνεύοντο εἰς μο-
ναδικὸν αἶσθημα, μεγαλοποιῶν καὶ καθαρίζον τὸ
πᾶν, τὸν θαυμασμόν!

« Ἴδου ὅψις τις τοῦ ἰδανικοῦ τούτου, τόσῳ δυ-
σκόλως ὀριζομένου, δικαιοῦντος ὁμῶς καὶ ἀθωοῦντος
καὶ τὰς τολμηροτέρας τῶν συλλήψεων τῆς ἐλληνι-
κῆς εὐφυίας. Καὶ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εὐγενὲς πᾶ-
λιν καὶ καθαρὸν ἀνευρίσκωμεν καὶ ὅτε εἰκονίζει τὰς
ἠθικὰς ἀγωνίας. Μὴ πιστεύσωμεν δὲ, ὅτι δυνάμει
προῖκα ἀπεικονίζει τὰ βιαιότατα τῶν ἀνθρώπινων
παθῶν· καθὼς καὶ διὰ τὰς φυσικὰς ὁδύνας, οὕτω
καὶ ἐν τῇ ἠθικῇ παθήσει πρόκεινται ἄκρα, ἅτινα
ἴστανται ἀνυπέρβλητα εἰς τὴν τέχνην χωρὶς ἐρε-
θισμοῦ τῆς ὀρέξεως καὶ προσβολῆς τῆς φύσεως ἡ-
μῶν. Οὕτως οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐμπαθεῖς καὶ εὐσεβεῖς
θαυμασταὶ τῆς ἀνθρώπινου ἀξίας, σπανίως παρεγνώ-
ρισαν τὸν λεπτόν τοῦτον κανόνα τῆς τέχνης, εἰ καὶ

μέχρις ἄκρου ὠθοῦντες ἐν ταῖς τραγωδίαις αὐτῶν τὴν συγκίνησιν τοῦ θεατοῦ. Ακούσατε τοὺς θρήνους τῆς Ἀντιγόνης, τὰ παράπονα τῆς Ἰφιγενείας. Αἱ δὴ αὗται κόραι γίνονται θῦμα ἢ μὲν τῆς ὕβρις ἢ γάμπης ἢ δὲ τοῦ πεπρωμένου· διὰ ποίας δὲ θλιβεράς ἀπλότητος λυποῦνται ἐπὶ τὴν ζωὴν καὶ φοβοῦνται τὸν θάνατον! Ἡ μὲν αὐτῶν καταδραίνει εἰς τὸν τάφον ζῶσα, ἡ ἑτέρα δὲ πίπτει νεκρά ὑπὸ θανατηφόρον μάχαιραν. Πόσω φορικώδης ἀπέθανον ἄρα οἱ θρήνοι οὗτοι τῆς ἀθωότητος, τῆς νεότητος καὶ τῆς ὥραιότητος, εἴαν ἐν τῷ ἥρωϊκῷ ἐνθουσιασμῷ αἱ νέαι αὗται παρθένοι δὲν ἀπεδέχοντο τὴν θυσίαν αὐτῶν! Ἀνακινήσας τὰ σπλάγχνα ἡμῶν, ἐξαντλήσας τὸν οἶκτον ἡμῶν, ὁ ποιητὴς ρίπτει αἶφνης ἡμᾶς εἰς τὸν θαυμασμόν, γλυκαίνει ἡν καὶ ἡμῶν ἤνεγκεν πληγὴν, καὶ, διὰ θεατρικοῦ τολμήματος, συνάδοντας πρὸς τοὺς νόμους τοῦ καθαρωτάτου ἰδανικοῦ, μαρτυρεῖ τὸ σέβας αὐτοῦ πρὸς τε τὴν ψυχὴν τῆς ἡρώιδος αὐτοῦ καὶ πρὸς τὴν τοῦ θεατοῦ.

« Ἀρχόμεθα ἤδη κάλλιεν ἐννοοῦντες καὶ κάλλιον διακρίνοντες τὰ μυστήρια τῆς θαυμασίας ταύτης τέχνης, ἧς ἡ εὐγένεια καὶ θέλει καὶ ἐκπλήττει ἡμᾶς. Οἱ Ἕλληνες ποιηταὶ ἐτόλμων τὰ πάντα, διότι κατεῖχον συνάμα καὶ τὴν τόλμην τοῦ πνεύματος καὶ τὴν προφύλαξιν τῆς τέχνης. Ὅπως ἐμπεδώσῃς τὸ τῆς λεπτότητος αἰσθημα, ἐξέλεγον θέματα ἐκ τῶν ποιητικῶν ἢ θρησκευτικῶν ἱστορημάτων, ἅτινα ἀπώλοντο εἰς τὸ ἀκότος τοῦ χρόνου καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀρχαιότης ἀπετέλει τὸ ἰδιαίτερον αὐτῶν θέλητρον. Οἱ ἥρωες οὗτοι, καθιερωθέντες ὑπὸ τοῦ πατριωτισμοῦ ἢ τῆς θρησκείας, ἦσαν τόσω μεγάλοι καὶ τόσω ἀνώτεροι τῆς ἀνθρωπότητος, ὥστε αἱ ἠθικαὶ ἢ φυσικαὶ αὐτῶν ὁδύνας καὶ ἀγωνίαι πάντοτε παρίστανον θεάματα ἰσόθεα. Τὸ δόγμα τοῦ πεπρωμένου, τὸ πληρὸν καὶ δεσπόζον τὰς ὥραιότερας τῆς ἀρχαιότητος συλλήψεις, συμπαρασύρον τοὺς ἥρωας δυνάμει νόμου ἀμεταβλήτου καὶ ἀναγκαίου, ἀφῆρει ἀπὸ τῶν παραφορῶν τοῦ πάθους καὶ ἀπὸ τῶν τερατωδεστάτων ἐγκλημάτων μερίδα τινα τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐμποιοιμένης φοικῆς. Οὕτως οἱ ποιηταὶ, καὶ οἱ τεχνῖται αὐτοὶ, ἀκαταπαύστως ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν ἐξυπνίζοντες τὰ εὐγενέστατα προτερήματα καὶ τὰ ὑψηλότερα αἰσθηματα, παρέστησαν τὰς ἀταξίας καὶ τὰς παραφοράς τοῦ πάθους χωρὶς οἰσθηποτε προσβολῆς τῆς καλαισθησίας ἢ ὕβρεως τῶν ἡρώων· διότι ἐγίνωσκον μετὰ διακρίσεως τὴν χρῆσιν τῶν κράσεων τῆς τέχνης. Καὶ ἡ τέχνη ἔχει τὰ ὅρια αὐτῆς· εἰ καὶ ἐλευθέρα καὶ ἀφ' ἐαυτῆς ἐξαρτωμένη, ὑπόκειται ὅμως εἰς νόμους, νόμους ἀναγκαίους, οὓς δὲν ἀποδέχεται, ἀλλ' οὔτινας τῇ ἐπιδύλλονται. Ὡς ἀδυνατοῦμεν εἰς τὴν διήγησιν, οὕτως ἀδυνατοῦμεν καὶ εἰς τὴν ἐξεικόνισιν πάντων. Καὶ ἡ ἐπιφύλαξις αὐτῇ δὲν ταπεινοῖ, ἀλλὰ μάλιστα τιμᾷ τὸν νοῦν, ἡ ἀδυναμία αὐτῇ συνιστᾷ τὴν δόξαν αὐτοῦ. Χρεῖαν ἄρα ἔχομεν, ὅπως ἀνσμυνησθῶμεν τοῦ διδάγματος, ὅπερ παρέσχε τοῖς τεχνῖταις ὅλων τῶν αἰώνων, εἰς τῶν περιλαυμάτων ζωγράφων τῆς ἀρχαιότητος; Ὁ εὐγενὴς οὗτος νοῦς, ὁ γινώσκων πάν-

τα τῆς τέχνης αὐτοῦ τὰ ἐλατήρια, μὴ ἀγνοῶν δὲ καὶ τὰ ὅρια αὐτῆς, παρίστων τὴν θυσίαν τῆς Ἰφιγενείας, ἐξωγράφησε μὲν τὴν λύπην τοῦ Κάλχαντος, μέλλοντος τελέσαι τὴν θυσίαν, τὴν θλιβεράν ὄψιν τοῦ Ὀδυσσεύς, συμβουλεύσαντος αὐτὴν, τὴν βαθεῖαν ἀθυμίαν τοῦ Μενελάου, ὄντος τῆς αἰτίας τοιαύτης ἀπεικταίας θυσίας, ἐρρίψεν ὅμως ἀντὶ πάντος ἄλλου κάλυμμα πρὸ τοῦ προσώπου τοῦ Ἀγαμέμνονος. Ἐπραξε δὲ τοῦτο οὐγὶ διότι, ὥς τινες τῶν κριτικῶν ἰσχυρίζονται, ἠπίσται εἰς τὴν γραφίδα αὐτοῦ, ἀλλὰ διότι ἐφοδεῖτο, ὅπως παραδῶσθαι εἰς ἄσπετον περιέργειαν τὴν βασιλικὴν καὶ σεβασμίαν ἐκείνην κεφαλὴν, βεβηλώσῃ δὲ δι' ἀπερισκέπτου ζωγραφίας τὴν πατρικὴν λύπην.

« Πόσον θαυμασία ὑπάρχει ἡ τοιαύτη ἐπιφύλαξις τοῦ τεχνίτου, γινώσκοντος πᾶν ὅ,τι ὀφείλει εἰς τόσω εὐγενεῖς ὁδύνας, πόσω δὲ εὐφυῆς καὶ ἐκπλήττουσα ἡ τέχνη, ἧτις ἀφήνει εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ θεατοῦ τὴν φροντίδα καὶ τὴν καρτερίαν τῆς ἐξεικονίσεως πράγματος, ὅπερ λεπτὴ γραφὶς δὲν τολμᾷ ὅπως ἐκφράσῃ! Ἐάν μὲ ἐρωτήσῃτε διὰ ποίων μέσων, διὰ τίνος προνομίου οἱ Ἕλληνες ἀξίως ἐγένοντο οἱ διδάσκαλοι καὶ ὁ τύπος ἡμῶν, οὐδόλως δισταίω ὅπως ἀπαντήσω, ὅτι κατώρθωσαν τοῦτο διὰ τοιούτων περιστροφῶν, φυλάσσοντες πανταχοῦ τοὺς νόμους τῆς φιλολογικῆς σεμνότητος καὶ τὴν ἀναλλοίωτον ἐκείνην εὐσχημοσύνην, ἧτις δὲν εἶναι κληροδότημα ἀποκλειστικὸν μιᾶς μόνης ἐποχῆς, ἐνὸς μόνου τόπου, καὶ ἧτις σχηματίζει τὴν αἰδῶ, ὡς οἶόν τε εἰπεῖν, τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

« Λυποῦμαι πολὺ, ὅτι ἡ γλῶσσα μὲ προδίδει καὶ δὲν μοὶ ἐπιτρέπει, ὅπως καταστήσω ὅσον βούλωμαι ἐπαισθητοὺς τοὺς λαμπροτέρους χαρακτῆρας τῆς ὥραιότητος τῶν φιλολογικῶν. Ἐπιτρέψατέ μοι ὅμως ὅπως προσδράμω εἰς τὴν μνήμην ὑμῶν καὶ ὀδηγήσω ὑμᾶς τῇ διανοίᾳ εἰς τὸ Μουσεῖον τῶν ἀρχαιοτήτων, ὅπερ ἡ ἔθνικὴ μεγαλοδωρία κρατεῖ ἀνοικτὸν πρὸς πάντας τοὺς φίλους τῆς τέχνης. Ὅταν διατρέχωμεν τὰς μακρὰς καὶ λαμπρὰς ταύτας στοάς, τὰς ὑπὸ θεῶν καὶ ἡρώων κατοικουμένας, θεῶν, μὴ ἔχόντων πλέον ναοὺς, ἡρώων ἀπλῶν μόνων ὀνομάτων ἐνδοξῶν καταλειφθέντων καὶ, ἐν τῇ ἐξόχῳ αὐτῶν καλλονῇ καὶ τῇ ὑπερῆρανῳ ἀκίνησίᾳ τῶν, ἰδόντων ἀδιεφάρως πρὸ αὐτῶν διελθούσας τόσας γενεάς, ὅταν, θαυμάζοντες, θεώμεθα διαδοχικῶς ὅλα ταῦτα τὰ μάρμαρα, ἅτινα καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς σέβεται, ὧν τὰ μὲν φέρουσιν ἔτι πᾶν τὸ ἀνθηρὸν, πᾶν τὸ ἐξηγυνισμένον τοῦ νεαροῦ, τὰ δὲ καταλελειμμένα μαρτυροῦσι τὸ κτηνώδες βαρβάρου τινός, ποῖον τότε αἰσθημα κυριεύει τὰς ψυχὰς ἡμῶν; Ἐνώπιον τῶν ἀριστουργημάτων τούτων, ὧν ἡ ἀνέπαφος τελειότης ἢ τὰ ἐπιδιορθωθέντα λείψανα παρίστανται ἢ πιστοτέρα εἰκὼν τῶν παλαιῶν γραμμάτων, συγκίνησις νέα, καὶ ἄγνωστος ὕλος, καταλαμβάνει ἀνεπαίσθητως τὸ πνεῦμα, διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἀρχαίας αὐτῆς τέχνης, τόσω τελείας, δηλονότι τόσω εὐγενοῦς, τόσω ἀκριβοῦς καὶ τόσω μετρίφρονος. Μάτην τὸ εὐμάλακτον μάρμαρον συνετάραξαν τὰ

τολμήματα τοῦ πνεύματος· ἐκάστοτε τοῦτο ἀνε-
χαιτίσθη πρὸ τῶν ὁρίων, ὅσα διέγραφεν ἡ ἰδανικὴ
ὠραιότης, ἢ τὴν χεῖρα τοῦ τεχνίτου διεκθύνουσα.
Αἱ εὐγενεῖς θέσεις τῆς ἰεῖας μεγαλειότητος ἢ τὸ ἀ-
παλὸν τῆς ἐπιγείου χάριτος οὐδὲν φέρουσι τὸ βε-
βιασμένον, τὸ ἀτακτον, τὸ ἐκπλήττον. Αἱ ἀρρενω-
ποι καὶ γλυκεῖαι καλλοναὶ τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς
ἀπαιτοῦσι τὸν θαυμασμόν, οὐδέποτε ὁμως προκα-
λοῦσι καὶ τὸ σέβας. Ἐτι δὲ πλέον αἱ ἠθικαὶ ὀδύνηαι,
αἵτινες δὲν ἔχουσιν ὅρια, αἱ φυσικαὶ βάσανοι, αἵ-
τινες φύσει σκοποῦσι τὴν ὑδρίν τῆς ὀφείας, πάντοτε
φέρουσιν ἐντετυπωμένην τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἡτυ-
χίαν, τιμῶσαν ἐξόχως τὴν ἀνθρώπινον ἀξίαν. Ἡ Νιό-
βη, ἀπολέσασα ἀλληλοδιαδόχως καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλ-
μῶν αὐτῆς πάντα τὰ τέκνα αὐτῆς, ἐντὸς τῆς ἀ-
βύσσου τῆς μητρικῆς ὑλίσφειος καταδεομένη, μᾶλλον
τὸν σέβασμόν ἢ τὸν αἰκτον ἡμῶν προκαλεῖ.
Καὶ ὁ Λαοκόων, οὐτινος τὰ ὀστά θραύονται ὑπὸ ἰ-
σχυροτάτων δρακόντων, εἰ καὶ ἐκβάλλει κραυγὰς
ὀδύνης, σκεπάζει ὁμως, οὕτως εἰπεῖν, πρὸ τοῦ θεα-
τοῦ τὴν φρίκην τῆς τιμωρίας αὐτοῦ, ὅπως τὴν προ-
σοχὴν αὐτοῦ ἀπασαν συγκεντρώσῃ εἰς τὸν πατρικόν
τοῦ ἔρωτα καὶ τὴν ἀνδρικήν του ὁλως καρτερίαν.

« Ἡ ζωὴ, ἡ ἀπὸ τῶν ἀκινήτων τούτων μαρμά-
ρων ἐκπνέουσα, ἢ τὴν ἀνθρώπινον ὄψιν καθωραί-
ζουσα γαλήνη, ἢ τὴν μορφὴν καὶ τὸ ἦθος τῶν προ-
σώπων ἀπευγενίζουσα εὐβέτος δύναμις, τὰ τολμή-
ματα τῆς εὐφυΐας, θριαμβεύοντα κατὰ πάσης ἀντι-
στάσεως τῆς ὕλης, ἢ προσανξάνουσα τὴν τοῦ θεατοῦ
συγκίνησιν συστολή, ἥτις ἀφήνει αὐτῷ τὸν συμπε-
ρασμὸν ὅσων τὴν ἐκφρασιν ἀδυνατεῖ αὐτῇ, ὅλαι
αἱ λεπταὶ ιδιότητες τῆς γλυπτικῆς ἀνευρίσκονται
φαινετότεραι καὶ εὐχρωματιστότεραι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ
ποιήσει καὶ δείκνυνται λέγουσαι, καὶ αὐτοῖς τοῖς
αἰσθητηρίοις ἡμῶν, ὅτι ἡ τέχνη δὲν εἶναι ἀπομίμη-
σις ἀγροῖκος τῆς φύσεως, ὅτι ἐγένετο μᾶλλον ἵνα
ἀνυψοῖ τὰς ψυχὰς ἡμῶν οὐχὶ δὲ ἵνα ἐκπλήττῃ καὶ
θαμβοῖ τοὺς ὀφθαλμούς. Φαίνεται, ὅτι καὶ ἡ ἐπο-
χὴν ἢ φιλολογία εὐρίσκετο ἐτι εἰς τὰ σπάργανα
ἢ Ἑλληνικὴ εὐφυΐα προωρίσθη, ὅπως χαράξῃ ἐν πα-
ραδείγμασιν ἀθανάτοις τοὺς χαρακτήρας καὶ τὰ ὅρια
τῆς φιλολογικῆς καλλονῆς, καὶ, ὅτι, ὁμοίᾳ ἀγάλ-
ματι τοῦ φειδίου, ἐξ ὕλης ἀναλλοιώτου καὶ ἀ-
εθάρτου, πρόκειται αἰωνίως εἰς τὸν θαυμασμόν τῶν
μελλόντων αἰώνων, περιβεβλημένη τὴν μεγαλειότητα
τῆς δυνάμεως καὶ τὴν γαλήνην τῆς χάριτος.

« Τοιαῦτα, κύριοι, τὰ πρωτότυπα ταῦτα τέχνης
ταλεῖας, ἅτινα θέλγοντα ἐμόρφωσαν τὸ ἀνθρώπινον
πνεῦμα, καὶ ὠδήγησαν αὐτὸ ἀπὸ τοσοῦτων αἰώνων
ἐν τῇ ὁδῷ τῆς φιλοκαλίας, τῆς εὐαισθησίας καὶ τῆς
ἀνθρωπίνου ἠθικῆς. Τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων
ἐξύπνησαν τὴν φιλολογικὴν φιλοδοξίαν τοῦ Ῥω-
μαϊκοῦ πνεύματος, αὐτὰ ἔβρεψαν καὶ ἐκαλλιέργη-
σαν αὐτὴν, αὐτὰ κατέστησαν ταύτην τόσῳ ὑψηλὴν
καὶ τόσῳ λεπτήν, ὥστε ἡ Ῥώμη ἐφιλονεικήσεν
ἰσως τῇ Ἑλλάδι τὸ ἀθλον τῆς ποιήσεως καὶ τῆς
εὐγλωττίας. Τὰ συγγράμματα τῶν Ἑλλήνων ἐξύ-
πνησαν τὸν κοιμώμενον κατὰ τὸν μεσαιῶνα ἀνθρώ-

πινον λόγον καὶ, μετὰ τὴν ἀναγέννησιν, ἐχαιρέτη-
θησαν διὰ τοσοῦ θαυμασμοῦ παρὰ πάντων. Τὰ συγ-
γράμματα τῶν Ἑλλήνων ἐδημιούργησαν τὰ θέλη-
τρα τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος καὶ τόσας ἐνεφύσησαν ἀρετὰς
εἰς τοὺς ποιητὰς ἡμῶν, ὥστε τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς κατέ-
στησαν οὗτοι οἱ διαιτηταὶ τῆς φιλοκαλίας καὶ τῆς
κοιμότητος ἐν Εὐρώπῃ. Μάτην δὲ ἡ ἐποχὴ ἡμῶν,
δικαίως χαίρουσα ἐπὶ τοῖς θαυμασίοις τῆς ἐπιστή-
μης καὶ τῆς βιομηχανίας, πιστεύει, ὅτι ἦλθεν ὁ και-
ρὸς, ὅπως τυφλώτῃ εἰς τὰς ἀνωφελεῖς ταύτας τε-
λειότητας, αἵτινες ἠδονὴν τὸ πλεῖστον ἐνίοτε δὲ
καὶ σοφίαν ἐκφέρουσι. Μάτην νεωτερισταί, ἀντι-
σθητοῦντες ἐπὶ τῆς αἰωνίᾳ νεότητι τῶν ἀριστουρ-
γημάτων τούτων, ζητοῦσιν ἴσως ἵνα παραπέμψωσι
ταῦτα εἰς τὴν ἀρχαιότητά των, ὅπως ἐκφύγῃσι πε-
ραδολὴν δυσχεραίνουσαν τὸν κόμπον αὐτῶν. Μάτην
εἰκονοκλάσται νέοι, ἀλλ' ἀθῶοι, ἐξαπατῶμενοι ὑπὸ
ζήλου, ὃν ἔκρινον θρησκευτικόν, ἐσχάτως ἀπεπει-
ράθησαν ν' ἀπαγορεύσωσιν ἡμῖν τὴν σπουδὴν τῆς
ἀρχαίας τέχνης. Σήμερον πλέον ἢ ποτε ἄλλοτε χρει-
αν ἔχομεν, ὅπως ἀνυψώσωμεν τὸ πνεῦμα καὶ τὴν
καρδίαν ἡμῶν διὰ τοῦ θαυμασμοῦ τῆς ἰδανικῆς
ταύτης τέχνης, ἥς ἡ λάμψις ἀκτινοβολεῖ ἐπὶ τοῦ
κόσμου καὶ ἀπὸ τρισηλίων ἐτῶν καθαρίζει καὶ διου-
λίζει τὴν διάνοιαν, σήμερον, ὅτε ἡ φιλολογία ἡμῶν,
ἀνατρέπουσα πάντας τοὺς φραγμοὺς τῆς φιλοκα-
λίας, ἀπειλεῖ καὶ τὰ χαρακώματα αὐτὰ τῆς ἠθικῆς.
Μήποτε πρὸς Θεοῦ, ὅτι συνοδὸς στεῖρων πνευμά-
ματων, ἀξιώ τὴν σύγχρονον φιλολογίαν ἐκζητοῦ-
σαν πανταχοῦ τὴν ὀλεθρίαν ἠδονὴν τῆς ἀνηθικότη-
τος. Ὑπάρχουσιν ἐτι περὶ ἡμᾶς συγγραφεῖς γεν-
ναῖοι, ψυχαὶ ἐπιλεκταί, πνεύματα παρθέναι, ἅτινα
οὐ μόνον τὴν Γαλλίαν δοξάζουσιν ἀλλὰ καὶ αὐτὸ
τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τιμῶσι καὶ παρέχουσι πᾶσι
τοῖς φίλοις τῶν γραμμάτων τὴν ἐλπίδα, ὅτι τρι-
παιούχος ἐπὶ τέλους δὲν ἀποκαθίσταται ἡ ἀπειλοῦσα
ἡμᾶς φιλολογικὴ βαρβαρότης. Ἐάν ὁμως σπουδά-
σωμεν τὴν ἐφήμερον ὁρεῖν, ἐάν ἐρευνήσωμεν τὰς
ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα περιφερομένας βιβλίους, δὲν
αἰσθανόμεθα ἄρα γε αἰσθημα φόβου καὶ λύπης; Ἐν-
τὸς τῶν ἐπεικινδύνων τούτων βιβλίων ἢ πρόθεσις ἐ-
νίοτε ὑπάρχει τιμία, ἢ τέχνη ὁμως εἶναι διεφθαρ-
μένη. Ἡ φιλολογία ζητεῖ πανταχοῦ τὴν συγκίνησιν
καὶ βεβαιῶς τί τούτου ἐμπρεπωδέστερον; Ἀγνοεῖ ὁ-
μως σήμερον καὶ τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν καθαρισμὸν
αὐτῆς. Μὴ δυναμένη νὰ ἀναδῇ μέχρι τῶν γαληνιαίων
καλλονῶν τῆς ἰδανικῆς ὠραιότητος, ἀπεφάσισεν ὅ-
πως φανῇ νέα, ἵνα ἐκτείνῃ εἰς τὸ ἀπειροντὴς ἀσχη-
μίας τὸν κύκλον. Ἀνακαλύπτει οὕτω ἐντὸς τοῦ βα-
ράθρου τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πάθη ἀγνωστα, ἱκανὰ
πρὸς ἐξαψιν καὶ τοῦ ἀτρομητοτάτου ἀναγνώστου.
Χαίρουσα δημιουργεῖ, ἐν ταῖς παραδόξοις ὅλως πλά-
σμασιν αὐτῆς, πλεῖστα πρόσωπα χιμαιρρικά, ἅτινα,
ὅσα καὶ ἂν ᾧσι φαντασιώδη, δὲν φέρουσιν ὁμως τὴν
εὐκόλως ἀποδιδομένην αὐτοῖς ἀρετὴν, τοῦ εἶναι
καλλίονα ἡμῶν. Ἐχομεν δ' οὕτω ἐνώπιον ἡμῶν φι-
λολογίαν χειρόνα τῆς κοινωνίας ἐν ἣ ζῶμεν. Μέχρι
τούτου δὲ κατηντήταμεν σήμερον, ὥστε ἀναγνώστης,

φέρων ἐν ἑαυτῷ αἰσθημα τιμῆς καὶ, ἐκ περιεργείας ἢ ὅπως ἀκολουθήσῃ τὴν νοσητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐποχῆς του, διατρέχων τὰ μᾶλλον ἐπιζήτητα τῶν συγγραμμάτων τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, ὑποχρεοῦται ὅπως κλείσῃ καὶ κρύψῃ τὰ βιβλία του. Καὶ τίνας ἔνεκα τοῦτο; Διότι ἔνορμον μυστικὸν προειδοποιεῖ αὐτῷ, ὅτι τὰ βιβλία ταῦτα, καὶ ὅτε ἀξιούσιν ἐν μέρει ἢ οὐκ ἔτι τινὰ καλλονὴν, ἐκπλήττοντα ἀκαταπαύστως τὸν ἀνθρώπινον λόγον διὰ δημιουργημάτων ξένων ὅλως, κλονοῦντα τὴν φαντασίαν διὰ εἰκόνων ἀπειθῶν, ἀνακυκλῶντα λαληθῶς πᾶν τὸ ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ καρδίᾳ βορβορῶδες, διαχέουσι πανταχοῦ τὴν χειρίστην, τὴν ἐπικυνδυνωδεστάτην διαφθοράν, τὴν διαφθοράν, ἣν δὲν διακρίνει τις. Ἄς σκεφθῶμεν, Κύριοι, ὅτι ὑπάρχουσι μυστικάι μὲν, ἀλλὰ στεναὶ αἰσθήσεις τῆς ὁρέξεως πρὸς τὴν ἠθικὴν. Ἡ διαφθορὰ ἀπὸ τῆς καρδίας ἀναβαίνει εἰς τὴν διάνοιαν, ἐπίσης ὅμως καὶ ἀπὸ τῆς διανοίας καταβαίνει εἰς τὴν καρδίαν. Πᾶσαι τοῦ ἀνθρώπου αἱ ιδιότητες εἰσὶν ἀλληλέγγυοι καὶ τὸ κακὸν εἰσέρχεται εἰς τὴν ψυχὴν διὰ τε τῆς φαντασίας καὶ τῶν αἰσθημάτων. Οὐχὶ λοιπὸν ἐξ ἀπλῆς προτιμήσεως φιλολογικῆς, οὐχὶ ἐκ ματαίας ὅλως περιεργείας τῶν ἀρχαίων πραγμάτων οἱ ἐγκριτότεροι νόες ὅλων τῶν αἰώνων ἐσύστησαν τὴν σπουδὴν τῶν ἀρχαίων γραμμάτων. Γινώσκουσι καλῶς, ὅτι εἰς τὰς διαχυεῖς καὶ εὐεργετικὰς αὐτὰς πηγὰς εὐρηται καὶ φυλάσσεται ἡ υἰεὶα τῆς ψυχῆς, διότι δὲν ἀγνοοῦσιν, ὅτι τὸ ὡραῖον γεννᾷ τὴν ὁρεξίν τοῦ ἀγαθοῦ, ὅτι ὁ ἀγαθὸς νοὺς ἀναρρῶνύει τὴν καρδίαν, ὅτι ἡ φαντασία ἐκζητεῖ εἰς τὴν ἀρετὴν τοὺς καθαρώτερους τῶν χαρακτηρῶν αὐτῆς, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὅτι ἡ αἰσθητικὴ εἶναι ἡ λυδία λίθος τῆς ἠθικῆς, καὶ τὸ ἐρεκτικὸν δευτέρα τις συνειδήσις. »

Ε.

Μακαρίσωμεν ἐφάπαξ ἔτι τὰς σκιάς τῶν προγόνων ἡμῶν, κλίνωμεν δὲ ὡς ὑπὲρ ποτε τὸ γόνυ ἐνώπιον τοῦ μεγαλείου αὐτῶν! Οὗτοι παρὰ τῶν ξένων κρίνονται χαρᾶν ἀπόρητα κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῆς διαφθορᾶς τῶν σημερινῶν χρόνων καὶ βάλαμον προλαμψάνον τὴν κοινωνικὴν σῆψιν. Ὅποιανὸς μὲν ἀξίαν φέρουσι δι' ἡμᾶς, μὴ εὕρισκομένους εἰσέτε εἰς τοιαύτην κατάστασιν; ἀξίαν ἀνεκτίμητον! Νήπιοι εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν, μορφούμενοι εἰς πολιτείαν καὶ εἰς ἔθνος, τὸν τύπον καὶ τὰς ἀρχὰς ἡμῶν ἐκζητήσωμεν εἰς τὰ ἀθάνατα κειμήλια τῶν προγόνων ἡμῶν· διότι ἐντὸς αὐτῶν εὕρισκόμεν ὅτι εἰς οὐδενὸς ἄλλου ἔθνους βίβλους ἀπαντᾶται. Μὴ στρέφωμεν δὲ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν ἄλλων, εἰμὴ ὅπως διδασθῶμεν ἐκ τῆς παρακμῆς καὶ τῆς ἠθικῆς πτωχείας αὐτῶν, ἐρ' ἢν οἱ πλεῖστοι σήμερον γελῶσι, δικαιούντες τὸν Ἰουθενάλιον εἰπόντα.

Nil habet infelix paupertas durius in se
Quam quod ridiculos homines facit. . . .

Ἐὰν τὴν καρδίαν καὶ τὴν κεφαλὴν διατηρήσωμεν

ἀκμαίαν καὶ ἄτρωτον, καὶ χεῖρας καὶ πόδας ἀπολέσαντες τυχόν, οὐδὲ ὑπὸ μαρσμοῦ, οὐδὲ ὑπὸ βανάτου ἀπειλούμεθα. Ταύτης ὅμως διαφθορείσης καὶ ἐκείνης ἐκτοπυμένης, βίον βιοῦμεν ἀδύωτον, καὶ μαινομένου τὴν ῥωμὴν περιβεβλημένοι, θέλομεν αἰσθανθῆ ἑαυτοὺς ἐκπίπτοντας καὶ καταρρέοντας, καθ' ἣν στιγμήν πιστεύσωμεν ἡμᾶς μᾶλλον σφριγόντας καὶ ἱκανούς, ὅπως παλαίσωμεν πρὸς πάντας, πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὴν ἠθικὴν, πρὸς πάντα νόμον καὶ πρὸς πᾶσαν δικαιοσύνην.

Προφυλαχθῶμεν λοιπὸν ἀπὸ τῆς συναφείας πρὸς πολιτισμὸν, ὅποιον οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἀπεικονίζουσι, καὶ μὴ ζητῶμεν εἰς βρώματα, ἐπεὶ ἐγκόντα ἀσθένειαν, τὴν τροφὴν ἡμῶν, ἡμεῖς ἔχοντες τράπεζαν θρέψασαν τοὺς Πατέρας τῶν Πατέρων ἡμῶν καὶ ζῶντας διασώσασαν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἐπηρείας τοσούτων καὶ τοιούτων δεινῶν.

T. I. Φ.

ΠΕΡΙ ΠΤΗΝΩΝ ΤΙΝΩΝ.

—ο—

Σοφὸς τις Γάλλος, ἀσχολούμενος ἰδίως εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, ἐπεχείρησε νὰ πληροφορηθῇ πόσον κοιμῶνται τὰ πτηνὰ. Ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ κατορθώσῃ, καθυπέβαλεν ἑαυτὸν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη εἰς ἰδιαίτεράν τινά δίαιταν, τὴν ὁποίαν πιθανὸν πολλοὶ μὲν νὰ ὀνομάσωσι παράδοξον, ἀλλόκοτον, ἐκκεντρον, ἐγὼ ὅμως ἀποκαλῶ ἐπιστημονικὴν, διότι διὰ μόνον τῆς ἐπιμονῆς εἰς ἀνεύρεσιν τῆς ἀληθείας τελειοποιοῦνται αἱ ἐπιστήμαι.

Ἐπὶ τριάκοντα λοιπὸν ἔτη, τὸ ἔαρ καὶ τὸ θέρος, ἐκοιμάτο ἀμεταθέτως τὴν ἐξόχνην ὥραν τῆς ἐσπέρας, καὶ ἠγείρετο τὸ μεσονύκτιον διὰ νὰ παρασταθῇ εἰς τὴν ἐγερσιν τῶν πολυαρίθμων πτηνῶν τοῦ κήπου του. Σημειωτέον δὲ ὅτι μετὰ μεγίστης ὑπομονῆς εἶχε κατορθώσῃ νὰ μάθῃ τὰς συνηθείας των, καὶ νὰ ἐκτιθασσεύσῃ μάλιστα τὰ μᾶλλον ἄγρια, περιποιοῦμενος, καὶ τρέφων, καὶ φιλοφρονῶν αὐτά. Ἐπὶ τοσούτον δὲ ἐξωκειώθη μετ' αὐτῶν, ὥστε τὰ ἐπεσκέπτετο ἐντὸς τῶν φωλεῶν των, ἠγγίζε τὰ ὦα καὶ τοὺς νεοσσούς των, καὶ ἐδέχετο τὰς ἐπισκέψεις των.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ σοφὸς Γάλλος ἐπληροφόρηθη τὴν ὥραν καθ' ἣν ἐξηγείρετο ἕκαστον πτηνόν.

Κατὰ τὰς παρατηρήσεις εἰς ἃς ἐπεδόθη ἀπὸ τῆς 1 (13) Μαΐου μέχρι τῆς 6 (18) Ἰουλίου 1846, τὰ ὁκτὼ εἶδη τῶν πτηνῶν ἅτινα παρίστανται ἡ παρούσα εἰκὼν ἐξεγείρονται ὡς ἑξῆς:

1. Ὁ Ὄρτυξ, ἀπὸ τῆς δευτέρας καὶ ἡμιστείας μέχρι τῆς τρίτης ὥρας.

2. Τὸ Στρουθίον, ἀπὸ τῆς πέμπτης μέχρι τῆς πέμπτης καὶ ἡμιστείας.